

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

GIEDRĖ BERNOTAITYTĖ
Teisės fakulteto
Magistrantūros dieninių studijų II kurso
Verslo teisės specializacijos
VRTmd5-01 grupės studentė

VAIKO IŠLAIKYMO DYDŽIO IR FORMOS NUSTATYMO PROBLEMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
doc. dr.
Gediminas Sagatys

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VAIKO TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ.....	6
2. VAIKO IŠLAIKYMO NUSTATYMAS.....	13
2.1. DYDŽIO NUSTATYMAS	20
2.2. FORMOS NUSTATYMAS	27
3.2. DYDŽIO IR FORMOS PAKEITIMAS	29
3. VIEŠO INTERESO ĮGYVENDINIMAS VAIKO IŠLAIKYMO	35
TEISINIUOSE SANTYKIUOSE.....	35
IŠVADOS.....	41
PASIŪLYMAI	42
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	43
SANTRAUKA	48

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika

Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje¹, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (toliau - VKT) 27 straipsnio 2 dalyje², Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje³ bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau - CK) 3.192-3.203 straipsniuose⁴. Bylos dėl išlaikymo vaikams priteisimo savo gausa išsiskiria iš kitų kategorijų bylų, ir jų vis daugėja. 2005 metais Lietuvoje buvo 11 tūkstančių išsituokusių porų, iš kurių 7 tūkstančiai turėjo bendrų vaikų,⁵ tačiau tėvų prievolės išlaikyti nepilnamečius vaikus užtikrinimas yra vienas silpniausių šalies teisinės sistemos grandžių. Lietuvos antstolių rūmų duomenimis, šiuo metu apie 50 tūkstančių nepilnamečių vaikų nesulaukia priteistų alimentų iš savo tėvų dėl to, kad alimentų nepavyksta išieškoti, skolininkai slapstosi, nedirba arba dirba nelegaliai ir slepia pajamas.⁶ Todėl galima drąsiai teigti, kad šios pareigos užtikrinimui turi būti skiriama ypač daug dėmesio. CK įtvirtinta vaiko išlaikymo nustatymo sistema jau ilgai taikoma šalies teismuose. Per tą laiką atsikleidė teisinio reglamentavimo trūkumai bei praktikoje iškylančios problemos. Dauguma vaikų vis dar negauna jokio išlaikymo, nors jų tėvai turi likvidaus turto ir darbo pajamų. Negana to, iki šiol nėra įgyvendinta valstybės pareiga išlaikyti vaiką, kai to neatlieka ar netinkamai atlieka jo tėvai, o numatomas valstybės teikiamo išlaikymo dydis skiriasi nuo teismų praktikoje nustatyto, tėvų teikiamo, minimalaus išlaikymo dydžio. Todėl, manome, reikia sisteminio, nuodugnesnio požiūrio į šių problemų sprendimą.

Temos ištyrimo lygis

Vaiko išlaikymo nustatymo teisinis reglamentavimas ir praktinis taikymas Lietuvoje nėra plačiai nagrinėtas. Paminėtinas G. Sagačio atliktas tyrimas aktualių vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimų tema.⁷ G. Sagatys apžvelgė pasaulyje labiausiai paplitusias vaiko išlaikymo dydžio nustatymo sistemas, Lietuvos vaiko išlaikymo dydžio nustatymo sistemą, nagrinėjo išlaikymo dydį lemiančius kriterijus, prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principą. Kitame

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija.-Vilnius, 1992.

² Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501

³ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807. (aktuali redakcija nuo 2006 06 28.)

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktuali redakcija nuo 2006 06 22).

⁵ Statistikos departamentas. Išsituokusios poros pagal turimų vaikų skaičių.// <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1886>; prisijungimo laikas: 2006-10-22.

⁶ Lietuvos antstolių rūmai// <http://www.alar.lt/index.php?id=0-0-0&naujiena=20&ASAS=7ff3354ddb179d69056a69f27ede8e10>; prisijungimo laikas: 2006-10-28.

⁷ G. Sagatys. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63).

darbe jis atliko teisinio vaiko išlaikymo santykio subjektų klausimų tyrimą.⁸ Jis analizavo, kas minėtame santykyje laikytini tinkamu kreditoriumi ir tinkamu skolininku, kada jie tampa skolininkais ir kokia apimtimi jų pareigoms, kylančioms iš šios prievolės, galima taikyti retroaktyvumo principą. I. Kudinavičiūtė atliko civilinio kodekso normų, susijusių su šeimos narių teisių apsauga, įgyvendinimo tyrimą.⁹ Darbe nagrinėti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso straipsniai: 3.193 straipsnis (Tėvų susitarimas dėl savo nepilnamečių vaikų išlaikymo), 3.196 straipsnis (Išlaikymo forma ir dydis), trečiosios knygos VI dalies XV skyrius (Bendras gyvenimas neįregistruvus santuokos), 3.55 straipsnis (Santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu), 3.24 straipsnis (Santuokos sudarymas bažnyčios(konfesijų) nustatyta tvarka), 3.161 straipsnis (Vaikų teisės) jų įgyvendinimo ir tobulinimo aspektu.

Paminėtina ir G. Sagačio daktaro disertacija, kurioje jis atliko vaiko teisės į šeimos ryšius ir jos teisinės apsaugos tyrimą.¹⁰ Savo darbe jis nagrinėjo tik tuos nacionalinės teisės institutus, kurie tiesiogiai reglamentuoja vaiko šeimos ryšių sukūrimą, modifikacijas ir pabaigą: vaiko kilmės nustatymą; vaiko gyvenamosios vietos nustatymą tėvams gyvenant skyrium; skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarkos nustatymą; tėvų valdžios apribojimą (kaip vieną iš priežasčių aptariant tėvų pareigos išlaikyti vaikus nevykdymą); vaiko globą (rūpybą). Čia minėtas autorius padaro išvadą, kad Lietuvos įstatymai dar nėra visiškai suderinti su JT vaiko teisių konvencija ir kitais tarptautiniais teisės aktais, įtvirtinančiais vaiko teisę į šeimos ryšius.

Manau, kad aptarti tyrimai susiję su vaiko išlaikymu, paprastai apsiriboja tik tam tikru nagrinėjimo aspektu, todėl sisteminių, nuodugnių tyrimų poreikis tebelieka aktualus.

Darbo problema – vaiko teisės į išlaikymą realizavimo nustatant tinkamo dydžio ir formos išlaikymą bei tokio išlaikymo teikimo užtikrinimo problemų tyrimų stoka.

Darbo objektas – vaiko teisės į išlaikymą užtikrinimo problemos Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir teismų praktikoje.

Darbo tikslas – analizuojant teisės doktriną, teismų praktiką ir teisės aktus, atskleisti aktualius klausimus, susijusius su vaiko teisės į išlaikymą realizavimo, nustatant tinkamo dydžio ir formos išlaikymą, bei tokio išlaikymo teikimo užtikrinimo problemomis.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti vaiko teisės į išlaikymą prasmę bei svarbą.

⁸ G. Satatys. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59).

⁹ I. Kudinavičiūtė. Civilinio kodekso normų, susijusių su šeimos narių teisių apsauga, įgyvendinimo problemos// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).

¹⁰ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ LPA.- V., 2004.

2. Išanalizuoti vaiko išlaikymo teisinių santykių teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, teisės aktų kaitą šioje srityje bei palyginti su užsienio šalių patirtimi.
3. Išanalizuoti ir įvertinti teismų praktikoje kylančias problemas, susijusias su išlaikymo dydžio ir formos nustatymu.
4. Atskleisti viešo intereso įgyvendinimo svarbą vaiko išlaikymo nustatymo procese bei išanalizuoti valstybės teikiamo išlaikymo būdus.
5. Remiantis išanalizuota literatūra pateikti pasiūlymus vaiko išlaikymo teikimo užtikrinimui.

Darbo metodai:

1. *Istorinis metodas.* Darbe analizuojamas vaiko išlaikymo teisinių santykių reglamentavimo kitimas, normų taikymo praktikoje pokyčiai.
2. *Lyginimo metodas.* Darbe Lietuvos vaiko išlaikymo nustatymo sistema lyginama su užsienio šalių vaiko išlaikymo sistemomis.
3. *Apibendrinimo metodas.* Darbe apibendrinama naudota literatūra, gauti empirinio tyrimo duomenys, pabaigoje daromos galutinės išvados.
4. *Analitinis – kritinis metodas.* Darbe kritiškai žiūrima į teisinio reglamentavimo problemas.
5. *Dokumentų analizės metodas.* Darbe analizuojami teisės aktai, mokslinė literatūra, teismų praktika.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos: vaiko išlaikymas, vaiko teisės, vaiko poreikiai, tėvų materialinė padėtis, išlaikymo dydis, išlaikymo forma.

1. VAIKO TEISĖ Į IŠLAIKYMĄ

Vaikystė – žmogaus asmenybės vystymosi etapas, apibūdinamas priklausomu statusu, paprastai, bet nebūtinai, esančiu dėl biologinio nesubrendimo.¹¹ Vaikystėje vystosi vaiko protas, charakterio bruožai, tobulėja kalba, valia, jis įgyja naujų žinių ir formuojasi kaip atskira asmenybė. Todėl šiame gyvenimo etape labai svarbu užtikrinti jam tinkamas sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad pasirengtų savarankiškam gyvenimui visuomenėje. VTK 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi.

Šioje vietoje reikėtų aptarti vaiko sampratą išlaikymo teisinių santykių kontekste. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne vaiku laikomas:

- (1) sūnus ar duktė savo tėvams;
- (2) tarm. sūnus;
- (3) berniukas ar mergaitė;
- (4) tarm. berniukas;
- (5) šnek. jauniklis (apie gyvūnus, paukščius)
- (6) prk. žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus bruožų.¹²

Pagal VTK 1 straipsnį vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Panaši vaiko sąvoka įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje: „Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“¹³. Tiesa, Lietuvos teisinėje sistemoje yra numatyti įvairūs atvejai, kada vaikui peržengus tam tikro amžiaus ribą, jis įgyja tam tikrų teisių ir (ar) pareigų, o kartu atsiranda ir teisinės atsakomybės galimybė:

1. CK 2.7 straipsnyje numatyta, kad asmuo iki 14 metų amžiaus laikomas neveiksniu, todėl negali įgyvendinti savo teisių išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, t.y. savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius;
2. CK 2.8 straipsnyje nustatyta, kad asmenims nuo 14 iki 18 metų amžiaus būdingas dalinis civilinis veiksnumas, t.y. įstatyme numatytus sandorius jie gali sudaryti savarankiškai, o kitus sandorius – tik savo atstovų pagal įstatymą – tėvų ar rūpintojų sutikimu;

¹¹ A.Abramavičius, A. Andriuškevičius, R. Bakševičius ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 931.

¹² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst, 2000. P 967.

¹³ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807. (aktuali redakcija nuo 2006 06 28.)

3. CK 2.9 straipsnyje įtvirtintas emancipacijos institutas, t.y. vaikas sulaukęs 16 metų amžiaus gali būti pripažintas visiškai veiksniu;
4. CK 3.14 straipsnyje numatytais atvejais, teismui leidus sudaryti santuoką nesulaukus 18 metų, sudaręs santuoką asmuo taip pat tampa visiškai veiksnius. Pagal šį straipsnį teismas gali leisti sudaryti santuoką asmeniui, turinčiam 15 metų;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 13 straipsnyje nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus nuo 16 metų amžiaus, o padarius sunkų nusikaltimą (sąrašas išvardintas to pačio straipsnio 2 dalyje) nuo 14 metų;¹⁴
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 13 straipsnyje nustatyta, kad nepilnamečiams nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų, padariusiems administracinius teisės pažeidimus, taikomos bendros su tam tikrais ypatumais administracinės atsakomybės nuostatos. Už nepilnamečių nuo keturiolikos iki šešiolikos metų padarytus pažeidimus administracinę atsakomybę traukiami tėvai arba globėjai (rūpintojai);¹⁵
7. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam šešiolika metų“.¹⁶

Dažnai tapatinamos sąvokos „vaikas“ ir „nepilnametis“, visuomenėje tai suprantama ir priimtina, tačiau, nagrinėjant vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo institutą, toks tapatinimas nėra visiškai teisingas. Vaikas čia turėtų būti suprantamas kiek kita prasme, t.y. norint nurodyti tam tikrų asmenų giminystės ryšius bei šiuos asmenis siejančias teises ir pareigas. Taigi vaiku turėtų būti laikomas tiek nepilnametis, tiek pilnametystės sulaukęs asmuo. Mūsų manymu, šia prasme vaikas suprantamas ir CK, o tai patvirtina 3.205 straipsnis, kuriame įtvirtinta pilnamečių vaikų (autorius pabraukta) pareiga išlaikyti savo tėvus bei 3.194 straipsnis, kuriame nustatyta, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, arba kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“.¹⁷ Taigi vaikai yra tiesiosios žemutinės linijos pirmojo laipsnio giminaičiai.¹⁸ At-

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.(aktuali redakcija nuo 2006 06 22.)

¹⁵ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas// Valstybės žinios. 1985, Nr.1-1. (aktuali redakcija nuo 2006 09 19)

¹⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569. (aktuali redakcija nuo 2006 07 13).

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktuali redakcija nuo 2006 06 22).

¹⁸ A.Abramavičius, A. Andriškevičius, R. Bakševičius ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 931.

sižvelgiant į šiame darbe nagrinėjamą temą ir tai, kad nebus nagrinėjama pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus, vaiku bus laikomas asmuo iki 18 metų arba iki 24 metų, jei jam reikalinga parama ir jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, o tuo atveju, kai vaikui nustatytas nedarbingumas dėl invalidumo - iki gyvos galvos, ar iki jis taps visiškai darbingas.

CK ir kituose teisės aktuose įtvirtinta ne vaiko teisė į išlaikymą, o tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus, tačiau tokios pareigos įtvirtinimas tuo pačiu reiškia ir vaiko teisę reikalauti tokio išlaikymo, t.y. vaiko teisę į išlaikymą. Juk išlaikymas - turtinė asmeninė (*intuitu personae*) prievolė, „kuri atsiranda tarp asmenų iš santuokos ar giminystės ir pagal kurią vienas asmuo (skolininkas) privalo sistemingai teikti kt. asmeniui (kreditoriui) materialinę paramą“¹⁹. O CK 6.1. straipsnyje nustatyta, kad „prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo prievolę“.²⁰ Be to, vaiko teisę į išlaikymą atskleidžia kitos, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintos, jo teisės, t.y. teisė būti sveikam, teisė į gyvenimo sąlygas, teisė į gyvenamąjį būstą, teisė į mokslą ir kt. Juk ne kas kitas, o tėvai, teikdami išlaikymą, šias teises jam ir turėtų užtikrinti.

CK 3.137 straipsnis nustato, kad vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su ja susijusias, įstatymų nustatytas teises ir pareigas. Todėl vaiko teisė į išlaikymą atsiranda jau jam gimus, ir nuo šio momento tėvai turi moralinę bei teisinę pareigą išlaikyti savo vaiką. Daugelis tėvų šią pareigą atlieka savarankiškai ir sąžiningai, pavyzdžiui, kai tėvai gyvena kartu, vaikų išlaikymo klausimai sprendžiami tėvų susitarimu. Tai reiškia, kad tėvai tarpusavyje susitaria, kiek bendrų ar asmeninių kiekvieno lėšų bus skiriama vaikui išlaikyti. Nutraukdami santuoką bendru sutarimu arba pradėdami gyventi skyrium jie taip pat gali taikiai susitarti dėl vaikų išlaikymo. CK 3.193 straipsnyje numatyta galimybė tėvams tokiu atveju susitarti sudarant sutartį dėl vaiko išlaikymo. Sutartyje tėvai privalo numatyti, koku būdu ir tvarka jie vykdys savo pareigas, susijusias su vaikų išlaikymu, t.y. išlaikymo dydį, formą (periodiniais mokėjimais, konkrečia vienkartinė suma ar natūra), mokėjimo terminus, pinigų perdavimo, atsiskaitymo vienas kitam už išlaikymo panaudojimą tvarką ir pan.²¹ Tokią sutartį turi patvirtinti teismas, patikrinęs, ar sutarties sąlygos neprieštaruoja imperatyvioms įstatymų normoms, viešajai tvarkai, ar iš esmės nepažeidžia nepilnamečių vaikų teisėtų interesų. Pasak I. Kudinavičiūtės, „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.193 straipsnio 1 dalies nuostata, kad tėvų su-

¹⁹ A. Abramavičius, A. Andriškevičius, R. Bakševičius ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 334.

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktualiai redakcija nuo 2006 06 22).

²¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002. P. 376.

tartis dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo visais atvejais turėtų būti tvirtinama teismo, tobulintina, suteikiant tėvams teisę tokią sutartį patvirtinti ir pas notarą. (...)Tėvų savanoriškas susitarimas dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo pagal pažangesnius teisės aktus yra neapsunkintas sudėtingomis privalomomis procedūromis. Tokių aktų pavyzdžiu galėtų būti Rusijos Federacijos šeimos kodeksas."²² Mūsų manymu, notaras tinkamai neužtikrintų vaiko teisių apsaugos, ir abejotina, ar sugebėtų bei turėtų galimybes įvertinti ar sutarties sąlygos nepažeidžia vaiko interesų, o nustatytas išlaikymo dydis atitinka CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą principą „pagal poreikius ir galimybes“. O Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtintoje Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalgoje (toliau - Teismų praktikos apibendrinimo apžvalga) nurodyta, kad vaikų interesus pažeidžiančiomis pripažintinos sutarties sąlygos, darančios jų išlaikymą priklausomą nuo tam tikrų sąlygų įvykdymo, taip pat nustatančios akivaizdžiai per mažą, atsižvelgiant į išlaikymą mokančio tėvo ar motinos pajamas ir vaikų poreikius, išlaikymo dydį, taip pat, kai išlaikymo forma neatitinka realių vaiko poreikių ir pan.²³ Taigi kiekvieną kartą tvirtinant tokią sutartį būtina įvertinti ir iširti visas aplinkybes norint tinkamai užtikrinti vaiko teisę į išlaikymą ir tai turėtų likti teismo jurisdikcijoje. Santuoką nutraukti turi teisę tik teismas, todėl ir sutartį dėl vaikų išlaikymo patogiau tvirtinti teisme. Be kita ko, teismas tokiose bylose turi būti aktyvus, savo iniciatyva rinkti įrodymus, o tais atvejais, kai sutarties sąlygos pažeidžia nepilnamečių vaikų interesus ar prieštarauja viešajai tvarkai, vaikų išlaikymo klausimus spręsti bendra tvarka. Svarbu ir tai, kad tais atvejais, kai vienas iš tėvų nevykdo teismo patvirtintos jų sutarties dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo, kitas iš tėvų įgyja teisę kreiptis į teismą dėl vykdomojo rašto išdavimo.

Tačiau praktikoje dažniausiai pasitaiko atvejai, kad vienas iš tėvų, o kartais ir abu tėvai, gera valia nevykdo savo pareigos išlaikyti nepilnamečius vaikus. Tokiu atveju vaikui išlaikymą priteisia teismas. Pažymėtina, kad dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo santuokos nutraukimo (CK 3.59 straipsnis), santuokos pripažinimo negaliojančia (CK 3.43 straipsnio 2 dalis), separacijos (CK 3.76 straipsnio 1 dalis) ar tėvystės nustatymo (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 392 straipsnio 1 dalis²⁴) bylose privalo būti nuspręsta visais atvejais. Todėl atskira išlaikymo priteisimo byla galima:

²² I. Kudinavičiūtė. Civilinio kodekso normų, susijusių su šeimos narių teisių apsauga, įgyvendinimo problemos// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 137-143.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340. (aktuali redakcija nuo 2006 09 21).

- 1) tais atvejais, kai vaiko tėvai nėra sudarę santuokos ir vienas iš tėvų (arba abu tėvai) nevykdo pareigos išlaikyti vaikus;
- 2) tais atvejais, kai vaiko tėvų santuoka nėra nutraukta, pripažinta negaliojančia ar nėra patvirtintas jų gyvenimas skyrium ir vienas iš tėvų (arba abu tėvai) nevykdo pareigos išlaikyti vaikus;
- 3) tais atvejais, kai santuoka nutraukta pagal įstatymo nuostatas, galiojusias iki CK įsigaliojimo, t.y. 2001 m. liepos 1 d., ir išlaikymas vaikui nėra priteistas (pagal tuo metu galiojusį Santuokos ir šeimos kodeksą, santuokos nutraukimo bylose išlaikymo klausimai dažniausiai buvo sprendžiami tik proceso dalyvių reikalavimu, todėl dauguma bylų buvo išnagrinėta nenustačius išlaikymo išsituokusių tėvų vaikams²⁵);
- 4) tais atvejais, kai į teismą kreipiamasi dėl priteisto išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo.

Pažymėtina, kad kitose Europos valstybėse išlaikymo klausimus sprendžia ne tik teismai. Pavyzdžiui, Norvegijoje tėvai gali susitarti dėl vaiko išlaikymo, atsižvelgdami į Vaiko ir Šeimos reikalų ministerijos nustatytą minimalų išlaikymo lygį. O jei nepavyksta rasti bendro sutarimo, gali būti kreipiamasi į Paramos Vykdyto Pareigūną, kad šis apibrėžtų turimo mokėti išlaikymo dydį. Vaiko išlaikymo klausimai perduodami nagrinėti teismui tik tuo atveju, jei:

- 1) teismas jau yra nagrinėjęs klausimus, susijusius su vedybomis, tėvų atsakomybe, gyvenamąja vieta ar kt.; arba
- 2) Paramos Vykdyto Pareigūnas mano, kad išlaikymo klausimai gali būti tinkamai išnagrinėti tik teisme.²⁶

Didžiojoje Britanijoje kaip ir Škotijoje išlaikymo nustatymo klausimus sprendžia Vaiko Paramos Agentūra, išskyrus atvejus, kai tai priklauso teismo jurisdikcijai. Didžiojoje Britanijoje jurisdikcija teismui spręsti vaiko išlaikymo klausimus išlieka šiais atvejais:

- 1) Kai vaikai „nekvalifikuojami“ kaip vaikai, tik teismas turi teisę priteisti išlaikymą. Nekvalifikuojami kaip vaikai:
 - a) vaikai nuo 16 iki 18 metų amžiaus, nebent jie yra visą dieną besimokantys vaikai;
 - b) vaikai virš 19 metų, siekiantys tolesnio išsilavinimo;
 - c) vedę vaikai;
 - d) vaikai, kuriais rūpinasi vietos valdžia;

²⁵ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas// Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186. (aktuali redakcija nuo 2000 06 29 iki 2001 06 30).

²⁶ C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 515.

- 2) Kai vaikas, globėjas ir asmuo nesantis vaiko tėvu nėra nuolatiniai Jungtinės Karalystės gyventojai. Asmuo gyvenantis su vaiku už Anglijos ir Velso ribų gali pateikti prašymą teismui gauti periodinius mokėjimus iš vaiko tėvų gyvenančių Anglijoje ar Velse;
- 3) Kai tėvas siekia papildomos paramos vaikui. Tai gali būti tuo atveju, kai pasirodo, jog vienas iš tėvų yra labiau pasiturintis, ir vaiku besirūpinantis tėvas mano, kad jis ar ji turi lėšų, kurios galėtų užtikrinti papildomą paramą;
- 4) Kai vienas iš tėvų, kuris prižiūri vaiką, siekia jog būtų padengtos papildomos išlaidos, susijusios su vaiko išsilavinimu;
- 5) Kai vienas iš tėvų, kuris prižiūri vaiką, siekia jog būtų padengtos papildomos išlaidos, susijusios su neįgalaus vaiko išlaikymu.²⁷

Škotijoje teismo jurisdikcija išlieka tais atvejais, kai Vaiko Paramos Agentūra neturi galios išreikalauti išlaikymo arba, kai egzistuoja ypatingos aplinkybės, pagal kurias išlaikymas turi būti didesnis nei tas, kokį maksimalų gali suteikti Vaiko Paramos Agentūra.²⁸

Vaiko teisė į išlaikymą - neatimama prigimtinė teisė. Ją turi visi vaikai nepriklausomai nuo to, ar jie gimę santuokoje ar ne (vaikų gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios (CK 3.161 str. 5 dalis)), ar tėvų valdžia apribota ar ne, ar išlaikymo klausimą sprendžia teismas ar ne. Be to, tėvo ar motinos atsisakymas nuo teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams negalioja (CK 3.159 straipsnis). Tai reiškia, kad nei vaiko tėvas, nei vaiko motina neturi teisės atsisakyti vykdyti savo pareigų vaikams dėl jų išlaikymo. Be kita ko, civilinėje byloje 3K-3-236/2006 *L.S. v. V.S.* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) panaikino pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus, kuriais buvo atmestas ieškovės reikalavimas priteisti išlaikymo išskolinimą. Šioje byloje nustatyta, kad ieškovė prašė priteisti išlaikymo išskolinimą savo nepilnamečioms dukterims, o žemesniųjų instancijų teismai reikalavimą atmetė motyvuodami tuo, kad pačios ieškovės prašymu buvo nutraukta vykdomoji byla dėl išlaikymo išskolinimo. LAT konstatavo, kad „išlaikymo prievolė yra individuali, asmeninė ir kita tokia pat prievolė turintis subjektas (šioje byloje – motina) neturi teisės atleisti asmeninę išlaikymo prievolę turintį tėvą nuo jos vykdymo (CK 3.159 straipsnis, 3.192 straipsnio 3 dalis) (...) Motinos atsisakymas nuo išlaikymo prievolės vykdymo neužkerta kelio priteisti išskolinimą iš tėvo, jeigu jis savo noru nevykdė šios prievolės.“²⁹

Kadangi CK 3.3 str. 1d. įtvirtintas prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas, tėvai, įgyvendindami savo teises ir pareigas vaikams, privalo vadovautis vaikų interesais ir tinkamai įgyvendinti savo pareigas. Šis principas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos

²⁷ C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 145.

²⁸ Ten pat. P. 577.

²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis Nr. c.b. 3K-3-236/2005 *L.S. v. V. S.* Bylų kategorija 78.2.1.; 129.8 (S)

vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkte, kuriame nustatyta, kad „visur ir visada turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus“³⁰, ir VKT 3 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“³¹. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas reiškia, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar kokį nors kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu ir užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti.³² Šis principas taip pat reiškia, kad turi būti imamasi visų įmanomų priemonių, kad vaiko teisė į išlaikymą būtų tinkamai užtikrinta. Todėl tais atvejais, kai tėvai savo pareigos nevykdo, vaiko teisės į išlaikymą įgyvendinimą turėtų užtikrinti pilnametis brolis (sesuo) (CK 3.236 straipsnis), seneliai (CK 3.237 straipsnis) ar valstybė (CK 3.204 straipsnis).

³⁰ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807. (aktuali redakcija nuo 2006 06 28.)

³¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

2. VAIKO IŠLAIKYMO NUSTATYMAS

Prieš pradėdami nagrinėti vaiko išlaikymo dydžio ir formos nustatymą bei jų pakeitimą teismuose, norėtume aptarti keletą, mūsų manymu, svarbių momentų. Atsižvelgiant į šių klausimų aktualumą, jų analizė šiame darbe yra būtina.

Dėl CK 3.194 straipsnio 3 dalies

CK 3.194 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, arba kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų“.³³ Tai nauja šio straipsnio redakcija patvirtinta 2004 m. lapkričio 11 d. įstatymu Nr. IX-2571³⁴. Įstatymų kūrėjai teigė, kad galiojant senajai redakcijai buvo socialinis paradoksas, kai pilnamečiai vaikai, kurie mokosi vidurinių, aukštųjų, aukštesniųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, taip pat doktorantai, tačiau ne vyresni negu 24 metų ir kurių vienas iš tėvų yra miręs, yra finansiškai geresnėje padėtyje nei tokie patys jų bendraamžiai iš išsituokusių šeimų. Pagal tuo metu veikusius teisės aktus mirusių tėvų besimokantys pilnamečiai vaikai iki 24 metų gaudavo valstybės paramą, kaip maitintojo netekusieji, o išsituokusių šeimų gyvi kartu su vaiku negyvenantys tėvai buvo įpareigojami išlaikyti tik nepilnamečius vaikus.³⁵ Teisės norma tam tikromis aplinkybėmis išlaikyti ir pilnametystės sulaukusį darbingą vaiką nėra naujiena pasaulinėje teisinėje praktikoje. Vaiko teisę į išlaikymą jo mokymosi metu numato ir daugelis Europos valstybių. Pavyzdžiui, Švedijoje tėvai privalo išlaikyti vaiką jo mokymosi metu, tačiau ne ilgiau nei vaikas sulaukia 21 metų amžiaus. Tačiau ten terminas „mokymasis“ neapima aukštesniojo išsilavinimo.³⁶ Vokietijos teismų praktikoje jau susiformavo taisyklė, kad iš vaiko tėvų negali būti reikalaujama finansuoti daugiau nei vieną studijų ar profesinio mokymosi tipą.³⁷ Mūsų manymu, toks normos aiškinimas turėtų atsirasti ir mūsų teismų praktikoje. Juk dažnai pasitaiko, kad studentai vienu metu studijuoja dviejuose universitetuose arba iki 24 metų spėja įgyti dvi specialybes. Todėl teisės doktrinoje ar teismų praktikoje turėtų atsirasti kažkoks šios normos ribojimas, kad nebūtų piktnaudžiaujama tėvų pareiga materialiai išlaikyti ir pilnamečius vaikus. Išsilavinimą įgiję vaikai tampa darbingais žmonėmis ir, siekdami antros specialybės, jau galėtų užsidirbti patys. Be to, Vokietijos teisės

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktuali redakcija nuo 2006.06.22).

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6319 .

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147784; prisijungimo laikas: 2006-10-20.

³⁶ C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 654

³⁷ Ten pat. P. 315.

sistemoje įtvirtinta, kad tėvai, įpareigoti teikti išlaikymą vaikui, gali nustatyti savo įsipareigojimų vykdymo būdą ir priemones; jei jie suteikia vaikui gyvenamąjį plotą ir maistą savo namuose, ir jei atitinkama institucija, siūlanti mokymus ir profesinį lavinimą, yra pasiekiamo iš jų namų, iš tėvų negali būti reikalaujama padengti gyvenamosios vietos ir maisto išlaidas kitoje vietoje.³⁸

Kai tėvai šios pareigos nevykdo, o vaikas jau yra pilnametis, į teismą dėl išlaikymo priteisimo turi teisę kreiptis pats vaikas, nes jis turi visišką civilinį ir civilinį procesinį veiksnumą. Kadangi materialiai išlaikyti vaiką yra abiejų vaiko tėvų pareiga, tai, jeigu abu tėvai šios pareigos nevykdo, ieškinys dėl išlaikymo priteisimo pareiškiamas abiem vaiko tėvams, t. y. vaiko tėvui ir motinai. Tuo atveju, kai vaiko išlaikymo pareigos nevykdo vienas iš tėvų, ieškinys pareiškiamas būtent šią pareigą nevykdančiam vaiko tėvui ar motinai.

Deja, aptarti šios normos praktinio taikymo Lietuvos teismuose dar negalime, kadangi kol kas visų tokių bylų nagrinėjimas sustabdytas dėl kreipimusi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymais išspręsti, ar CK 3.194 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuri numato, kad "išlaikymą teismas priteisia [...], kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų", atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalį, numatančią, kad tėvų teisė ir pareiga yra išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės. Mūsų manymu, yra pagrįstas pagrindas manyti, jog yra toks prieštaravimas. Pagrindinis Lietuvos Respublikos įstatymas numato pareigą išlaikyti vaikus tik iki pilnametystės ir nenumato išlygos, kad tokia tėvų pareiga išlieka ir vaikui sulaukus pilnametystės priklausomai nuo to, ar vaikas mokosi, ar jam reikalinga ir kiek laiko reikalinga parama. Be to, sprendimo priėmimas išlaikyti ar ne darbingą, 18 metų sulaukusį vaiką turėtų būti paliekamas šeimos nuožiūrai. Jei tėvai norės ir galės, tai jie tokius vaikus ir išlaikys, o įpareigoti išlaikyti darbingą pilnametį nėra pagrįsta.

Abejonių kelia šios normos dalis dėl išlaikymo priteisimo, kai vaikas yra nedarbingas dėl neįgalumo, kuris jam nustatytas dar nepilnamečiui. Taigi jei vaikas yra neįgalus nuo vaikystės dėl gimdymo traumos, įgimtos fizinės ar psichinės negalios ar vaikystėje persirgtos ligos, išlaikymą teismas jam priteis, o jei neįgaliu jis taps sulaukęs aštuoniolikos metų - ne. P. S. Vitkevičiaus nuomone tai ne tik visiškai nedera su įstatyme (CK 1.5 str.) įtvirtintais teisingumo, protinumo ir sąžiningumo principais, bet ir yra antihumaniška.³⁹ Nelabai ir mums suprantama įstatymų kūrėjų pozicija. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ (toliau – LAT Senato nutarimas) 7 punkte teigiama, kad „priteisiant išlaikymą nepilnamečiui vaikui, kuris atitinkamos komisijos pripažintas neįgalus, nedarbin-

³⁸ C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 315.

³⁹ Vitkevičius P. S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. - Vilnius: Justitia, 2006. P. 231.

gas ar iš dalies darbingas dėl neįgalumo, išlaikymo terminas gali būti nustatomas iki vaiko gyvos galvos arba iki jis taps visiškai darbingas, priklausomai nuo komisijos išvados“.⁴⁰ Neįgalumo ir darbingumo lygį nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme⁴¹ nustatyta, jog asmenims iki 18 metų nustatomas neįgalumo lygis, išskyrus asmenis, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, o asmenims nuo 18 metų nedarbingumo lygis. Jei asmeniui nustatoma 0–25 procentų darbingumo, jis laikomas nedarbingu, o jei 30–55 procentų darbingumo - iš dalies darbingu. Neįgalusis - asmuo, kuriam pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis.

Žinoma, asmenys, sulaukę 18 ir daugiau metų, pripažįstami visiškai darbingais ir privalo patys savimi pasirūpinti. Tačiau kodėl tėvai atleidžiami nuo pareigos išlaikyti asmenį, kuriam nustatoma 0 – 55 procentų darbingumo ir jis laikomas visiškai ar iš dalies nedarbingu, o tuo pačiu ir neįgaliu? Juk toks asmuo negali pilnai savimi pasirūpinti, ir kažin ar jam užtenka valstybės teikiamų finansinės pagalbos priemonių. Pagal dabartinį LAT šios normos aiškinimą jei neįgalumas nustatytas nepilnamečiui, tėvai gali būti įpareigoti jį išlaikyti iki gyvos galvos arba iki jis taps visiškai darbingu. Taigi pripažįstama, kad išlaikymas asmeniui reikalingas visą jo neįgalumo laikotarpį. Tai kodėl teisė į išlaikymą nesuteikiama asmeniui, kuriam neįgalumas nustatytas sulaukus 18 ir daugiau metų? Žinoma, valstybė remia tokius asmenis, tačiau valstybė remia ir senatvės sulaukusius asmenis, tačiau teisė į išlaikymą iš jų neatimama. Ji siejama su dviem sąlygomis. Pirma, tėvai turi būti nedarbingi, t.y. arba senatvės pensininkai, arba invalidai. Antra, nedarbingiems tėvams turi būti reikalingas išlaikymas.⁴² Mūsų manymu, tokios pat nuostatos turėtų būti taikomos ir asmenims, kurie sulaukę 18 metų amžiaus tapo neįgaliais. Civilinėje byloje 3K-3-1236/2002 Z. *Buivydiėnė v. V. Buivydas* buvo nustatyta, kad ieškovei su atsakovu 1984 m. gimė dukra, kuriai nuo vaikystės buvo nustatytas I grupės invalidumas visam gyvenimui. 1989 m. santuoka tarp šalių buvo nutraukta, o iš atsakovo priteistos periodinės išmokos iki dukters pilnametystės. 2002 m. dukrai tapus pilnametei ieškovė vėl kreipėsi į teismą prašydama priteisti išlaikymui kas mėnesį po 400 Lt iki gyvos galvos.. LAT paliko nepakeistą apeliacinės instancijos sprendimą, kuriuo buvo priteistas 300 Lt kas mėnesį išlaikymas iki gyvos galvos pilnametei I grupės invalidei (nuo vaikystės) G. Buivydaitėi.⁴³ Taigi nesuprantama, kodėl tuo atveju, jei neįgalumas būtų nustatytas jai sulaukus 18 metų, ieškovė neturėtų teisės kreiptis į teismą, kad išlai-

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.

⁴¹ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969 (aktuali redakcija nuo 2005 10 18.)

⁴² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002. P.388.

⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-1236/2002 Z. *Buivydiėnė v. V. Buivydėis*. Bylų kategorija 72.2.

kymo pareiga būtų paskirstyta tarp jos ir atsakovo. Todėl, atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, siūlytume atitinkamai pakeisti CK 3.194 straipsnio 3 dalį, išdėstant ją taip:

„3. Išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra neįgalus arba kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų.“

Dėl vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto

Santuokos ir šeimos kodeksas, galiojęs iki naujojo Civilinio kodekso, nenumatė vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, teisių, išskyrus alimentines tėvų pareigas vaikams, ir tik pilnamečiams, kurie iš esmės ir nebeturėjo teisės prasme vaiko teisinio statuso. Vaiko turtinės ir neturtinės teisės nebuvo atskirtos nuo jo tėvų turtinių ir neturtinių teisių. Tokios teisinės nuostatos, kai vaiko teisės buvo pripažįstamos išvestinėmis iš jo tėvų teisių, iš esmės pažeidė principą, kad ką tik gimęs asmuo įgyja teisinį subjektiškumą ir tik dėl amžiaus buvo neigiama vaiko teisė būti savarankišku teisės subjektu. Ši samprata lėmė ir vaiko interesų apsaugos sistemą – vaiko interesus gynė ir tenkino tėvai, o jų pareiga auklėti vaikus reiškė būti teisės subjektu vietoje vaiko, kol jis taps pilnamečiu.⁴⁴ Nors dabartiniame CK „įtvirtintas vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto statusas, vaikų ir tėvų turto atskyrimo principas (...), pagal kurį nepilnametis yra nuosavybės teisinių santykių, tam tikro turto savininkas“⁴⁵, teismai dažnai ir toliau išlaikymą priteisia tėvui (motinai). Civilinėje byloje 3K-3-173/2004 I. *Mankuvienė v. A. Mankus*, kurioje pirmosios instancijos teismas išlaikymą priteisė ieškovei nepilnamečių vaikų išlaikymui, o apeliacinės instancijos teismas sprendimo šioje dalyje nepatikslino, LAT konstatavo, jog „naujajame Civiliniame kodekse, skirtingai negu prieš tai galiojusiame Santuokos ir šeimos kodekse, vaikas pripažįstamas savarankišku civilinių teisinių santykių subjektu. Tai reiškia tėvų ir vaikų turtinių teisių atskyrimo principo įtvirtinimą šalies teisės sistemoje. Į tai atsižvelgtina taikant ir aiškinant CK 3.192, 3.194, 3.196 straipsniuose nustatytas normas dėl išlaikymo priteisimo nepilnamečiam vaikui. Nurodytų CK straipsnių pagrindu išlaikymas priteisiamas vaikui, o ne jo įstatyminiams atstovams; tai turi būti aiškiai nurodyta teismo sprendime“.⁴⁶ Tačiau ir po šio LAT išaiškinimo dar pasitaiko atvejų, kai žemesniosios instancijos teismai išlaikymą priteisia ne vaikui, o tėvui ar motinai. Civilinėse bylose 3K-3-337/2005 V. *Tertelis v. S. Tertelienė*⁴⁷ ir 3K-3-464/2005 A. *Dragūnienė v. J. Dragūnas*⁴⁸ LAT panaikino teismų sprendimus, kuriais išlaikymas buvo priteistas

⁴⁴ Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema// Jurisprudencija. 2003. T. 42(34). P. 12

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-173/2004 I. *Mankuvienė v. A. Mankus*. Bylų kategorijos 72.2.; 94.5; 102.

⁴⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-337/2005 V. *Tertelis v. S. Tertelienė*. Bylų kategorija 78.2.1.

⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-464/2005 A. *Dragūnienė v. J. Dragūnas*. Bylų kategorija 78.2.1.

uzufruktolei – vaiko motinai, pažeidžiant CK 3.185 straipsnį, nustatantį, kad tėvai arba vienas iš jų vaiko turto atžvilgiu turi tik tvarkymo teisę.

Taigi išlaikymas visada turėtų būti priteisiamas vaikui, o vaiko tėvas (motina) įpareigojamas tvarkyti vaikui skirtas lėšas uzufrukto teise. Teismų praktikos apibendrinimo apžvalgoje nustatyta, kad „vienas iš tėvų, kuris atskirtas nuo vaikų arba kurio tėvų valdžia apribota (CK 3.179–3.183 straipsniai), neturi uzufrukto teisės, nepilnamečių vaikų turta uzufrukto teise tvarko tas iš tėvų, kuris nėra atskirtas nuo vaikų ir kurio tėvų valdžia neapribota (CK 3.190 straipsnio 1 dalis). Nutraukus santuoką ar patvirtinus gyvenimą skyrium, išlaikymui priteistą turta tvarko uzufrukto teise tas iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi vaikas (CK 3.190 straipsnio 1 dalis). Kai gyvenant santuokoje priteisiamas išlaikymas iš tėvo (motinos), kuris neteikia išlaikymo vaikui, uzufrukto teisė nustatoma kitam iš tėvų. (...) Tėvai uzufrukto teisę privalo naudoti ne savo asmeniniam poreikiams tenkinti, o išimtinai vaikų interesams (CK 3.186 straipsnio 1 dalis, 3.203 straipsnio 1 dalis). Nepilnamečiams vaikams priklausančio turto duodami vaisiai ir pajamos priklauso vaikams (CK 4.53 straipsnio 1 dalis), todėl pagal tėvų prievoles negalima išieškoti iš šio turto. (...) Kai vaikui yra nustatyta globa (rūpyba), išlaikymas priteisiamas vaikui, išieškommų lėšų ir (ar) turto tvarkytoju skiriamas globėjas (rūpintojas), kuris gaunamą išlaikymą tvarko CK ketvirtosios knygos normų, reglamentuojančių turto administravimą, nustatyta tvarka (CK 3.275 straipsnis, 4.236–4.252 straipsniai).“⁴⁹

Vaiko kaip savarankiško teisės subjekto statusą patvirtina ir tai, kad, manydamas, jog tėvai pažeidinėja jo teises, vaikas turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą. (CK 3.164 straipsnio 2 dalis).

Dėl išlaikymo priteisimo momento

Šioje vietoje svarbu atskirti vaiko teisės į išlaikymą atsiradimo dieną nuo teisės reikalauti priteisti išlaikymą atsiradimo dienos. Teisė reikalauti priteisti išlaikymą atsiranda, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tai patvirtina ir LAT praktika, suformuota civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/ 2003 I. *Rinkevičienė v D. Rinkevičius*. Šioje byloje ieškovė prašė iš atsakovo priteisti išlaikymą jos nepilnamečiui sūnui. Tiek pirmosios instancijos teismas, tiek ir apeliacinės instancijos teismas, remdamiesi byloje ištirtais įrodymais, konstatavo, kad atsakovas savo pareigą išlaikyti vykdė tinkamai. LAT pasisakė, kad „konstatavus, jog atsakovas savo pareigą vykdo tinkamai, nėra pagrindo iš jo priteisti išlaikymą, nes civilinių teisių gynimo būdai (taip pat ir įpareigojimas vykdyti prievolę natūra) taikomi tik konstatavus teisės pažeidimą“⁵⁰. Be to, teisę kreiptis į teismą dėl išlaikymo priteisimo, skirtingai

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-364/ 2003 I. *Rinkevičienė v D. Rinkevičius*. Bylų kategorija 72.2.

nei teisę į išlaikymą, turi ne tik vaikas, bet ir vienas iš tėvų, vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija bei prokuroras (CK 3.194 straipsnio 1 dalis).

Mūsų manymu, CK 3.200 straipsnio formuluotė nėra visiškai tiksli. Šiame straipsnyje įtvirtinta, kad „išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos“⁵¹. Šio straipsnio komentare taip pat neteisingai teigiama, kad teisė reikalauti išlaikymo atsiranda, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti nepilnamečius vaikus.

CK 1.127 straipsnis nustato, kad „teisė į ieškinį, t.y. ir teisė kreiptis į teismą atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą“.⁵² Todėl, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti nepilnamečius vaikus, atsiranda teisė reikalauti priteisti išlaikymą, t.y. teisė kreiptis į teismą. O, kaip jau minėjome, teisės į išlaikymą atsiradimo diena, t.y. ir teisės reikalauti išlaikymo atsiradimo diena – vaiko gimimo diena.

Todėl vadovaudamiesi CK 3.200 straipsniu teismai susiduria su kai kuriomis problemomis ir ne visada teisingai nusprendžia dėl išlaikymo priteisimo momento. Tai parodė LAT civilinėje byloje 3K-3-847/2002 *L. Malikova v. S. Vaitiekūnas* pakeisdamas žemesniųjų instancijų teismų sprendimus. Šioje byloje ieškovė prašė pripažinti atsakovą M.M. tėvu ir priteisti jam išlaikymą nuo 2000 m. balandžio 2 d. iki pilnametystės. Pirmosios instancijos teismas ieškinį šioje dalyje patenkino, o apeliacinės instancijos teismas išlaikymą priteisė nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, motyvuodamas tuo, kad teisė į išlaikymą atsirado nuo teismo sprendimo, kuriuo nustatyta tėvystė, įsiteisėjimo dienos. LAT pasisakė, kad „atsakovas iki 2000 m. gruodžio 8 d. vykdė savo pareigą išlaikyti vaiką, todėl teisė į išlaikymą atsirado tik atsakovui nutraukus savo pareigos išlaikyti vaiką vykdymą – nuo 2000 m. gruodžio 8d.“⁵³ Teismas teisingai laikė, kad tuo atveju, jei tėvas (motina), vykdęs išlaikymo pareigą, jos vykdymą nutraukia, išlaikymas turi būti priteisiamas nuo tada, kai tėvas (motina) pradeda nebevykdyti pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, ir priteisė išlaikymą būtent nuo tos dienos, kada tėvas pareigos nebevykdė. Tačiau su sprendimo formuluote negalėtumėme visiškai sutikti. Vėliau šis klausimas buvo patikslintas. Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. sausio 7 d. nutartyje, kuri priimta išnagrinėjus civilinę bylą *A. Čibinskienė v. G. Kraujalis* byloje Nr.3K-3-23/2004 m. kat. 70.4, 72.2, pasisakė, kad remiantis CK 3.200 straipsniu išlaikymas turi būti priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, o tokią teisę nepilnamečiai vaikai pagal kilmę įgyja nuo jų gimimo dienos (CK 3.137 straipsnio 1 dalis). Vaikų kilmės iš tėvų patvirtinimas nesiejamas su vaikų gi-

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. (aktuali redakcija nuo 2006 06 22)

⁵² Ten pat.

⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-847/2002 *L. Malikova v S. Vaitiekūnas*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.

mimo įrašo padarymo data arba su teismo sprendimo nustatančio tėvystę priėmimo (įsiteisėjimo) data, nes vaikų kilmė yra kildinama iš konkrečių tėvų ir nuo jų gimimo dienos. Pagal CK 3.192 straipsnio 1 dalį tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, t.y. nuo vaikų gimimo dienos.⁵⁴ Tačiau LAT Senato nutarimo 13 punkte vėl teigiama, kad „teisė reikalauti išlaikymo atsiranda tada, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti nepilnamečius vaikus“.⁵⁵

Šią problema nagrinėjo ir G. Sagatys. Anot jo, galimi net trys atsakymo į klausimą ką laikyti teisės į išlaikymą atsiradimo diena, variantai. Pirma, teisės į išlaikymą atsiradimo diena gali būti tapatinama su vaiko gimimo momentu. Antra, ji gali būti siejama su tėvystės (motinystės) patvirtinimo įstatymo nustatyta tvarka data, įskaitant ir tuos atvejus, kai tėvystė (motinystė) nustatoma vėliau. Trečia, ji gali reikšti jau egzistuojančios teisės į išlaikymą pažeidimo datą.⁵⁶ Jo nuomone, Lietuvos teisės doktrinoje, o kaip mes parodėme ir teismų praktikoje, teisė reikalauti išlaikymo sutapatinama su teise kreiptis į teismą. Tačiau šios teisės gali sutapti tik vienu atveju – jei tėvas (motina) savo pareigos išlaikyti nepilnamečių vaiką nevykdys nuo pat jo gimimo momento.

Taigi teisę reikalauti išlaikymo vaikas turi nuo gimimo, o nuo to momento, kai tėvai nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti nepilnamečius vaikus, atsiranda teisė reikalauti priteisti išlaikymą. Pažymėtina, kad kai kuriose savo nutartyse LAT naudoja teisingą formuluotę. Pavyzdžiui, civilinėje byloje 3K-3-205/2004 Z. *Riliškytė v. J.Kizala* nustatyta, kad „teisė reikalauti priteisti išlaikymą atsiranda, kai vaiko tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti nepilnamečius vaikus“.⁵⁷ Todėl, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, siūlytume atitinkamai pakeisti CK 3.200 straipsnį, išdėstant jį taip:

„ 3.200 straipsnis. Išlaikymo priteisimo momentas

Išlaikymas priteisiamas nuo teisės reikalauti priteisti išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos.“

⁵⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-381/2004 L. *Bradšaujienė v. R.Vaitkevičius*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.

⁵⁶ G. Sagatys. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 122.

⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-205/2004 Z. *Riliškytė v. J.Kizala*. Bylų kategorija 72.2.

2.1. DYDŽIO NUSTATYMAS

Iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusiame Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekse buvo įtvirtinta procentinės pajamų dalies sistema, kuri „grindžiama tam tikra įstatyme ar kitame teisės akte aiškiai apibrėžta procentine išraiška, skaičiuojama nuo asmens, privalančio teikti išlaikymą, pajamų“⁵⁸. 81 jo straipsnis nustatė, kad „alimentai nepilnamečiams vaikams iš jų tėvų išieškomi tokio dydžio: vienam vaikui - vienas ketvirtadalis, dviem vaikams - vienas trečdalis, trimis ir daugiau vaikų - pusė tėvų uždarbio (pajamų), bet ne mažiau negu vienas minimalus gyvenimo lygis (MGL) kiekvienam vaikui“.⁵⁹ Norvegijoje iki šiol periodiniai mokėjimai nustatomi pagal procentines išraiškas. Vaiko ir Šeimos Reikalų Ministerijos pateikiamos bendrosios taisyklės nurodo, jog periodiniai mokėjimai vienam vaikui turėtų būti: 11 % tėvo, negyvenančio kartu su vaiku, bendrųjų pajamų vienam vaikui, 18 % - dviems vaikams, 24 % - trimis vaikams, 28 % - keturiems vaikams. Tiesa, tai tik bendrosios gairės. Mokamos sumos gali būti nustatomos, atsižvelgiant į ekonominę abiejų tėvų situaciją.⁶⁰ Rusijoje taip pat išlikusi procentinės pajamų dalies sistema. Jų šeimos kodekso 81 straipsnyje nustatyta, kad „jei tėvai nesusitaria dėl alimentų mokėjimo, alimentai nepilnamečiams vaikams kiekvieną mėnesį iš jų tėvų išieškomi teismo: vienam vaikui – vienas ketvirtadalis, dviems vaikams – vienas trečdalis, trimis ir daugiau vaikų – pusė uždarbio ir (arba) kitų tėvų pajamų. Šias dalis teismas gali sumažinti arba padidinti atsižvelgdamas į šalių materialinę arba šeimyninę padėtį ir į kitas svarbias aplinkybes“.⁶¹

Lietuvoje ši sistema dėl „pasikeitusios ekonominės ir socialinės visuomenės gyvenimo tikrovės, paneigusios visų visuomenės narių ekonominę lygiavą, vienodą gyvenimo kokybę, garantuotą darbo užmokestį ir kt., pakeista poreikių ir galimybių balanso sistema.“⁶² Dabar galiojančiame CK imperatyvia forma nustatyta, jog „išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtoinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas.“⁶³ Taigi teismas kiekvienu konkrečiu atveju sprenddamas klausimą dėl vaiko išlaikymo dydžio turi nustatyti šiuos reikšmingus faktus: konkretaus vaiko poreikius ir abiejų vaiko tėvų turtoinę padėtį. Pradžioje kiekvieną atskirai ir aptarsime.

Vaiko poreikiai

⁵⁸ G. Sagatys. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 24.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas// Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186. (aktuali redakcija nuo 2000 06 29 iki 2001 06 30).

⁶⁰ C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 515.

⁶¹ Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации.- Москва: Издательство Норма, 2004. С. 825.

⁶² G. Sagatys. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 23.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktuali redakcija nuo 2006 06 22).

Poreikis – tai, ko reikia, ko nors reikmė.⁶⁴ Individo būseną, nervinę psichinę įtampą, kurią sukelia jo egzistavimui būtinų dalykų stygius, trūkumas.⁶⁵

Visus vaiko poreikius suskirstysime į bendruosius ir individualiuosius (specialiuosius).

Bendrieji vaiko poreikiai – poreikiai, kurie turi būti patenkinti norint sudaryti būtiną vaikui vystytis sąlygas. Tai poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui.

Vaiko poreikiai maistui nustatomi atsižvelgiant į įstatyme nustatytą vaiko teisę būti pakankamai aprūpintam maistu, kad vaikas turėtų tiek ir tokios kokybės maisto, kuris patenkintų jo visapusišką fiziologinį vystymąsi (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 11 straipsnis). Negalima užtikrinti deramo vaikų fizinio, protinio, dvasinio, moralinio ir socialinio vystymosi, jei jie nepakankamai maitinami. Vaiko maisto poreikiai priklauso nuo vaiko amžiaus, individualių vaiko augimo ir kitų aplinkybių. Teismui nustatant minimalius vaiko poreikius maistui atsižvelgtina į vaikams ir mokiniams nustatytas vienos dienos maitinimo normas. Orientaciniu kriterijumi galėtų būti laikomos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. ISAK-255 nustatytos ministerijai pavaldžių įstaigų vaikams ir mokiniams vienos dienos maitinimo normos.⁶⁶

Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą įtvirtinta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 13 straipsnyje. Ši teisė turi užtikrinti ir kitų vaiko teisių, t.y. teisės į sveiką ir saugią aplinką, teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę, garbę ir orumą, teisės į mokslą, teisės į poilsį ir laisvalaikį ir kt., įgyvendinimą. Tuo atveju, kai tėvų turtinė padėtis leidžia, vaiko teisei į būstą užtikrinti turi būti skiriama tiek lėšų, kad vaikui būtų sudaryta galimybė turėti atskirą kambarį, būstas turėtų patogumus, kurie galimi vaiko ir tėvo (motinos) gyvenamojoje vietoje. Išlaidas, susijusias su vaiko teisės į gyvenamąjį būstą tenkinimu, sudaro: tinkamo būsto nuomos išlaidos, išlaidos būsto priežiūrai, remontui, šildymui, komunalinių patarnavimų išlaidos ir kitos, tenkančios vaiko daliai.⁶⁷

Vaiko poreikiai aprangai nustatomi atsižvelgiant į tai, kad vaikas turi turėti tokią aprangą, kuri užtikrintų jo sveikatos saugumą ir nepažeistų vaiko orumo. Išlaidos vaiko aprangos poreikiams tenkinti nustatomos tokio dydžio, kad vaikas turėtų aprangos ir apavo komplektus metų (žiemos, pavasario, vasaros, rudens) sezonams, sportinę, laisvalaikio aprangą, atitinkančią vaiko ūgį ir dydį. Orientaciniais kriterijais nustatant šias normas gali būti Lietuvos higienos normos HN 124:2004 „Vaikų globos įstaigos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ 1 priede nustaty-

⁶⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst, 2000. P. 577.

⁶⁵ A. Abramavičius, A. Andriuškevičius, R. Bakševičius ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 679.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁶⁷ Ten pat.

tos vaikų globos įstaigų, specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų vaikų aprūpinimo apranga ir minkštuoju inventoriu minimalios normos.⁶⁸

Vaiko poreikiai mokslui nustatomi atsižvelgiant į tėvų pareigą sudaryti materialines sąlygas vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus, užtikrinti vaiko parengimą mokyklai, mokymąsi pagal ugdymo programą, vystyti vaiko gebėjimus. Teismas, sprenddamas klausimą dėl vaiko išlaikymo dydžio, turi nustatyti, kokios išlaidos yra būtinos konkretaus vaiko mokymo ir neformalaus ugdymo, ikimokyklinio ir specialaus ugdymo išlaidoms padengti. Šias išlaidas sudaro išlaidos mokymosi priemonėms įsigyti, mokestis už mokslą, popamokinę priežiūrą ir veiklą, apmokėjimas repetitoriams, transporto ir kitos būtinos išlaidos.⁶⁹

Vaiko poreikiai sveikatai nustatomi atsižvelgiant į tai, kad tėvų pareiga auginant vaiką įgyvendinama sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jis augtų sveikas, o jei vaikui kyla sveikatos problemų, pasirūpinti, kad jam būtų suteiktos valstybės laiduojamos (nemokamos), o reikiamais atvejais ir mokamos sveikatos priežiūros paslaugos.⁷⁰

Pareiga rūpintis vaiko laisvalaikiu reiškia tai, kad būtina sudaryti vaikui materialines sąlygas visapusiškai dalyvauti kultūriniame gyvenime, atsižvelgiant į jo amžių, raidos lygį, leisti laisvalaikį taip, kiek reikia vaiko psichologinei, fizinei ir dorovinei raidai. Vaikui, atsižvelgiant į jo gebėjimus ir norus, taip pat turi būti sudarytos materialinės sąlygos dalyvauti įvairiuose papildomuose užsiėmimuose, sporto, kultūros renginiuose, lankyti teatrus, koncertus, vaikų atostogų stovyklas, įgyti vaikui reikiamų priemonių žaidimams ir panašiai. Mažamečiams vaikams ypač svarbi teisė žaisti.⁷¹

Individualieji vaiko poreikiai yra būdingi konkrečiam vaikui, pasiekusiam atitinkamą socialinės, psichologinės, fizinės ar kitokios brandos laipsnį arba turinčiam įgimtų ar įgytų savybių, išskiriančių jį iš bendraamžių būrio.⁷² Šiuos poreikius lemia vaiko:

1) gabumai, polinkiai (vaiko, kuris papildomai sportuoja, mokosi muzikos, dailės, meno ar kitų dalykų, poreikiai didesni, todėl išlaikymas turi būti didesnis, nei vaiko, kuris niekuo nesidomi ir papildomai neužsiima);

2) sveikatos būklė (silpnos sveikatos, sergančio vaiko didesnę išlaikymo dydį lemia vaistų, procedūrų poreikis, ir pan.);

3) amžius (augant vaiko poreikiai didėja, todėl 17 metų amžiaus vaiko poreikiai daug didesni nei 1 metų amžiaus vaiko);

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

⁷² G. Sagatys. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 26.

4) spec. poreikiai (vaikui gali reikėti logopedo, psichologo ar kt. paslaugų, neįgaliam vaikui – aplinkos pritaikymo, specialių mokymo priemonių ir kt.).

Kiekvienos bylos nagrinėjimo metu šalys vaiko poreikius turi įrodinėti pateikdamos detalius vaiko poreikių skaičiavimus, iš kurių teismas galėtų spręsti, kiek konkrečiai išleidžiama lėšų vaiko atskiriems poreikiams tenkinti per mėnesį, o tada susumuoti lėšas išleidžiamas visiems vaiko poreikiams. Bet kuriuo atveju, turi būti atsižvelgiama tiek į bendruosius, tiek į individualiuosius vaiko poreikius. Tą patvirtino ir LAT civilinėje byloje 3K-3-259/2004 *V. Sinkevič v. M. Sinkevič* nustatydamas, kad „individualūs vaiko poreikiai, jo kaip asmenybės vystymasis sąlygoja ir reikalingą realų išlaikymo dydį. Siekiant, jog suaugęs vaikas taptų pilnaverte asmenybe, išlaikymo forma bei dydis negali būti ribojami vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimus ir įgytus gebėjimus. Tėvai atsakingi už vaiko aplinką ir sudaromas realias prielaidas formuoti normaliai vaiko vertybių (pažiūrų) sistemai, už paramą vaikui siekiant gero išsilavinimo, jam realizuojant turimus sugebėjimus, pomėgius“.⁷³

Tėvų turtinė padėtis

Nustatydamas tėvų turtinę padėtį teismas turi įvertinti kiekvieno iš tėvų:

1) visų rūšių gaunamas pajamas, tarp jų – darbo užmokestį ir kitas su darbo santykiais susijusias pajamas (maistpinigius, butpinigius, priedus, premijas ir kt.), autorinius atlyginimus, pensijas, stipendijas, socialines pašalpas, pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos, turto nuomos, dividendus, gaunamus iš akcijų ir pajų;

2) pinigines lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose;

3) kilnojamąjį (automobilius, laivus, kitas transporto priemones, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius ir kt.) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą;

4) vertybinius popierius (akcijas, pajus);

5) juridinius asmenis (individualias įmones ir kt.) bei jų turtą;

6) finansinius įsipareigojimus, kitus išlaikytinius.⁷⁴

LAT civilinėje byloje 3K-3-307/2006 *D. A v. R. A.* patikslino, kad „vertinant turinčio prievolę teikti išlaikymą nepilnamečiam vaikui asmens turtinę padėtį reikėtų atsižvelgti į tai, kokio dydžio pajamomis disponuoja toks asmuo, ar tos pajamos reguliarios, taip pat į tai, kokio dydžio turtas valdomas, ar turima reikalavimo teisių arba skolinių įsipareigojimų tretiesiems as-

⁷³ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-259/2004 *V. Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 72.2.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

menims. Svarbu nustatyti ir tai, ar toks asmuo turi neordinarinių išlaidų, kitų išlaikomų asmenų, taip pat reikėtų atsižvelgti ir į tokio asmens sveikatos būklę.⁷⁵

Žinoma, išlaikymo dydis turi būti proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai. Civilinėje byloje 3K-3-80/2003 A. *Grigaliūnas v. M. Grigaliūnienė* LAT konstatavo, jog „vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties. Todėl teismas negali priteisti vaiko išlaikymui (kad ir kokie būtų vaiko poreikiai) daugiau, negu tai objektyviai leidžia jo tėvų turtinė padėtis“.⁷⁶ Taigi kiekvienu atveju teismas turi įvertinti visas aplinkybes. Panašiai išlaikymo dydis nustatomas ir Didžiojoje Britanijoje. Teismas nustatydamas išlaikymo dydį atsižvelgia į šiuos veiksnius: tėvų pajamas, sugebėjimą užsidirbti, gauti pajamų, nuosavybę ir kitus tėvų finansinius resursus; vaiko finansinius poreikius, pajamas, nuosavybę ir kitus vaiko finansinius resursus, bet kokią fizinę ar protinę vaiko negalią; išsilavinimą, kurio tikimasi iš vaiko.⁷⁷ O tais atvejais, kai kyla abejonių dėl tikrosios tėvų turtinės padėties ar jų gaunamų pajamų, teismas turi atsižvelgti į prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principą, lemiantį, kad visos abejonės dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo, turi būti vertinamos vaiko interesų naudai, t.y. laikyti, kad padėtis leidžia priteisti vaiko poreikius atitinkantį išlaikymo dydį.

Išanalizavus teismų praktiką ir LAT Senato nutarimą bei Teismų praktikos apibendrinimo apžvalgą, galime teigti, kad išlaikymo dydis Lietuvoje turi būti nustatomas taip:

1) Jei tėvų turtinė padėtis gera, turi būti nustatytas maksimaliai patenkinantis vaikų poreikius išlaikymo dydis.

Pažymėtina, kad daugelyje Europos valstybių taip pat įtvirtinta poreikių ir galimybių sistema, tačiau yra nustatytas ir maksimalus išlaikymo dydis. Danijos teisėje nustatyta „vidutinė išlaikymo suma“ yra maždaug 900 Danijos kronų (120 Eurų) per mėnesį. Jei abiejų tėvų pajamos yra „vidutinės“, išlaikymo dydis paprastai yra „vidutinė išlaikymo suma“. Jei tėvų pajamos yra didesnės, išlaikymo dydis gali būti didesnis dvigubai, o labai retai net trigubai už „vidutinę išlaikymo sumą“, bet ne daugiau.⁷⁸ Austrijoje išlaikymo suma neturi 2,5 karto viršyti vidutinio užmokesčio.⁷⁹ Lietuvoje maksimali riba nėra nustatyta, tačiau LAT civilinėje byloje 3K-3-193/2005 *Ž. Kubeckas v. V. Kubeckienė* konstatavo, jog „ieškovės argumentas, kad, esant tėvų turtinėms galimybėms, nepilnamečiams vaikams išlaikyti turi būti priteistas proporcingai didesnis išlaikymas, nėra pagrįstas vaiko poreikiais. Išlaikymas, teikiamas vaikui, nėra skirtas sukaupt-

⁷⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-307/2006 *D. A. v. R. A.* Bylų kategorija 78.2.1.

⁷⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-80/2003 A. *Grigaliūnas v. M. Grigaliūnienė*. Bylų kategorija 72.2.

⁷⁷ J.Black, J. Bridge, T. Bond. *A Practical approach to Family law*. Seventh edition. – Oxford university press, 2004. P. 486.

⁷⁸ C. Hamilton, A. Perry. *Family law in Europe*. – Butterworths Lexis Nexis, 2002. P. 88.

⁷⁹ Ten pat. P. 29.

ti santaupu, įgyti turto, nebūtino vaiko poreikiams tenkinti, todėl atsakovės argumentų pagrindu iš ieškovo priteistina vaiko išlaikymo suma nedidintina⁸⁰.

2) Jei tėvų turtinė padėtis vidutinė – tai išlaikymo dydis turi patenkinti būtinus vaiko poreikius.

LAT civilinėje byloje 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič* išaiškino, kad „orientaciniais kriterijais, nustatant priteistino išlaikymo dydį, gali būti, pavyzdžiui, CK 6.461 str. 2 d. nuostata, kad vieno mėnesio išlaikymo vertė negali būti mažesnė už vieną minimalią mėnesio algą (MMA). Toks kriterijus gali būti taikomas, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes ir sprendžiant dėl vaikų išlaikymo.“⁸¹ Taigi praktikoje pripažįstama, kad minimalių poreikių tenkinimui užtenka 1 MMA (minimalios mėnesio algos). Lietuvoje nuo 2006 m. kovo 31 dienos minimali mėnesinė alga (MMA) yra 600 Lt.

3) Jei tėvų turtinė padėtis sunki – išlaikymo dydis, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes gali būti mažinamas, bet neturėtų būti mažesnis už minimalų gyvenimo lygį.

Minimalus gyvenimo lygis (toliau - MGL) - tai šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam žmogui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius.⁸² Šiuo metu Lietuvoje 1MGL - 125 Lt. Išlaikymas turi būti priteisiamas ir iš tėvo (motinos) gaunančio tik minimalias pajamas. Sunki tėvų turtinė padėtis turi reikšmės išlaikymo dydžiui, tačiau negali būti pagrindas atleisti tėvą (motiną) nuo pareigos išlaikyti vaikus. Ir LAT yra pasisakęs, kad „įstatyminė nuostata dėl tėvų pareigos teikti išlaikymą savo vaikams proporcingai savo turtinei padėčiai negali būti aiškina formaliai akcentuojant tik tėvų turtinę padėtį ir tuo kuriant prielaidas nukrypti nuo prioritinio vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo – bet kokiu atveju tėvai savo vaikams turi teikti išlaikymą, garantuojantį minimalų socialiai priimtina poreikių tenkinimo lygį.“⁸³

Tačiau išlaikymo dydis dėl tėvų sunkios padėties turėtų būti mažinamas ne visada. Kiekvienas atvejis individualus, ir teismas turėtų atsižvelgti ir į tai, dėl ko tėvų turtinė padėtis sunki. Teismų praktikos apibendrinimo apžvalgoje teigiama, kad „tuo atveju, kai tėvo (motinos) sunki padėtis atsirado dėl jų netinkamo elgesio (girtavimo, narkotikų vartojimo, pinigų švaistymo azartiniais lošimais ir pan.), išlaikymo dydis negali būti mažinamas remiantis šiomis aplinkybėmis. (...) Tėvų neatsakingumas vaikų atžvilgiu, nederamas žalingą įtaką darantis tėvų elge-

⁸⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-193/2005 *Ž. Kubeckas v. V. Kubeckienė*. Bylų kategorija 75.8.; 78.2.1.

⁸¹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 72.2.

⁸² Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas// Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711 (aktuali redakcija nuo 2003 07 01.)

⁸³ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-790/2002 E. *Andriuškienė v. A. Andriuška*. Bylų kategorija 72.2.

sys, dėl ko buvo nuolatinai apribotos tėvystės teisės, taip pat pripažintinos tomis priežastimis, kurios nepateisina išlaikymo dydžio mažinimo⁸⁴. LAT civilinėje byloje 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič* pasisakė, kad „netinkamas tėvų pareigų vykdymas ar visiškai jų nevykdymas yra pateisinami tik išimtiniais, nepriklausančiais nuo tėvų valios atvejais, visais kitais atvejais tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 str. 2 d.). Tai reiškia, jog tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą turtinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai pasirūpinti vaiku. Priešingu atveju, tėvams neįvertinus savo pasirengimo užauginti vaiką, ugdyti jo asmenybę, sudarant būtinas sąlygas vaikui vystytis, atsakomybė už sąmoningai prisiimtą pernelyg didelę socialinę riziką ir pasekmes tenka patiems tėvams“⁸⁵.

CK 3.192 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „materialinį išlaikymą savo nepilnamečiams vaikams privalo teikti abu tėvai proporcingai savo turtinei padėčiai“.⁸⁶ Taigi didesnes pajamas gaunantis tėvas (motina) turi prisiimti ir didesnę dalį išlaidų reikalingų vaikui išlaikyti. LAT ne kartą yra pažymėjęs, kad CK 3.156 straipsnyje įtvirtintas tėvų valdžios lygybės principas „nereiškia, kad tėvas ir motina turi visiškai vienodas teises ir pareigas savo vaikų atžvilgiu, konkrečios tėvų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, pavyzdžiui, nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan. Tačiau šis principas reiškia, kad, esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, tėvų teisės ir pareigos savo vaikų atžvilgiu turi būti lygios. (...)Tuo atveju, kai vaikui gyvenamąjį būstą užtikrina vienas iš skyrium gyvenančių tėvų, į šią aplinkybę atsižvelgiama priteisiant išlaikymą vaikams (...)“⁸⁷ Taigi kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi procentiškai įvertinti, kiek kuris tėvas turi prisidėti prie vaiko poreikių tenkinimo. Galimi ir tokie atvejai, kai vienas tėvas bus įpareigotas teikti 20 %, o kitas 80 % viso vaikui reikalingo išlaikymo.

CK 3.198 straipsnis nustato, kad išlaikymo dydis, priteisiant išlaikymą dviem ar daugiau vaikų, visiems vaikams turi būti pakankamas tenkinti bent minimalius visų vaikų poreikius, o sumos, gautos vaikų išlaikymui, turi būti panaudotos lygiomis dalimis, jeigu nėra svarbių priežasčių nukrypti nuo lygybės principo. Ši norma taikoma nepriklausomai nuo to ar vaikai yra santuokiniai, ar nesantuokiniai, ar iš vienos, ar iš skirtingų santuokų. Tačiau tais atvejais, kai vaikai yra vieno tėvo tačiau skirtingų motinų, išlaikymo dydį įtakos ir pastarųjų turtinė padėtis. Pavyzdžiui, jei vieno vaiko mama gauna didelį atlyginimą, o kito – tik bedarbio pašalpą, išlaikymas iš

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁸⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 72.2.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktualiai redakcija nuo 2006 06 22).

⁸⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-286/2004 *D.Korsakovas v. T. Korsakienė*. Bylų kategorija 72.2.; 84.

tėvo tokiems vaikams gali būti nustatytas skirtingas. Todėl ne visada tėvo reikalavimas sumažinti priteisto išlaikymo dydį vienam iš vaikų, argumentuojant tuo, kad jo vaikai iš kitos santuokos gauna mažesnę išlaikymą, bus patenkintas.

Kadangi Lietuvoje vaiko išlaikymo dydžio nustatymas paliekamas teismo diskrecijai, ir kiekvienu atveju jis bus nulemtas individualių teisėjo įsitikinimų, paliekama galimybė kreiptis į aukštesnės instancijos teismus ir didelė tikimybė, kad išlaikymo suma bus padidinta. Nors galimas ir priešingas variantas, ir tą patvirtina jau esama teismų praktika. Civilinėje byloje 3K-3-536/2003 I. *Monginaitė v. A. Posiakin*, kurioje buvo nustatyta, kad atsakovas nuo sūnaus gimimo nevykdė pareigos materialiai jį išlaikyti, ieškovė prašė priteisti iš atsakovo sūnaus išlaikymui po 800 Lt kas mėnesį, LAT pakeitė žemesniųjų instancijų sprendimus. Pirmosios instancijos teismas buvo priteisęs 800 Lt, apeliacinės instancijos teismas – 600 Lt, LAT priteisė 500 Lt išlaikymą, nurodydamas, kad toks dydis atitinka protingus vaiko poreikius.⁸⁸ Taigi iš pateikto pavyzdžio matyti, kad teismai dar nevienodai nustatinėja vaiko poreikiams patenkinti per mėnesį reikalingą sumą ir tėvų turtinę padėtį ar vieno iš tėvų procentinę, reikiamo vaikui išlaikymo, dalį. Pažymėtina, kad teismas, nagrinėdamas šios kategorijos bylas, yra aktyvus ir naudojasi savo teise išeiti už reikalavimo ribų. Pavyzdžiui, civilinėje byloje 3K-3-504/2004 A. *Garipovaitė v. S. Kaulinis* LAT priteisė daugiau nei prašė ieškovė, nustatęs, kad atsakovas yra pajėgus teikti žymiai didesnę išlaikymą.⁸⁹

2.2. FORMOS NUSTATYMAS

CK 3.196 straipsnyje nustatytos tokios galimos išlaikymo formos:

- 1) kas mėnesį mokamos periodinės išmokos;
- 2) konkreti pinigų suma;
- 3) tam tiktas turtas.

Teismas, įvertinęs visas aplinkybes, turi priteisti išlaikymą tokia forma, kuri geriausiai atitiktų vaiko teises ir interesus. Išlaikymo forma turėtų būti nustatoma vadovaujantis šiais kriterijais: vaiko poreikiais, jo amžiumi, tėvų turto ir pajamų struktūra, gaunamų pajamų periodiškumu, garantijomis dėl pajamų pastovumo ir panašiai. LAT Senato nutarimo 12 punkte teigiama, kad „teismas, parinkdamas išlaikymo formą, turi atsižvelgti į tai, kad išlaikymas savo prigimtimi skirtas nepilnamečių vaikų kasdieniams poreikiams tenkinti: vaiko maistui, aprangai, būstui, mokslui, sveikatai, vaiko ugdymui. Išlaikymas kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis

⁸⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-536/2003 I. *Monginaitė v. A. Posiakin*. Bylų kategorija 72.2.

⁸⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-504/2004 A. *Garipovaitė v. S. Kaulinis*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.; 117.

garantuoja nustatyto dydžio sumas vaikui išlaikyti kas mėnesį. Ši išlaikymo forma taikytina tuo atveju, kai vaiko tėvas (motina) turi nuolatinės pajamas (uždarbį, pensiją, pašalpas ir kt.).“⁹⁰

Išlaikymas konkrečia pinigų suma gali būti nustatytas tuo atveju, kai tai leidžia išlaikymą privalančio mokėti vaiko tėvo (motinos) turtinė padėtis, kai tai tikslinga siekiant apsaugoti vaiko išlaikymo teisės įgyvendinimą nuo galimo tėvo (motinos) nemokumo, priteisiant įsiskolinimą ir kita. Visas išlaikymo dydis konkrečia pinigų suma nustatomas padauginus vieno mėnesio išlaikymo dydį iš mėnesių skaičiaus iki vaiko pilnametystės.⁹¹

Išlaikymas priteisiant vaikui nuosavybės teise tam tikrą tėvo (motinos) turtą galimas tada, kai tėvas (motina) turi turto, kurį naudojant ar realizavus būtų gaunama pajamų vaikui išlaikyti bei kitaip tenkinti vaiko poreikius. Teismas, sprenddamas klausimą dėl išlaikymo priteisimo šia forma, turi atsižvelgti į galimo priteisti turto rūšį, tėvo (motinos) gebėjimus tvarkyti vaikui priteistiną turtą, būsimas turto išlaikymo išlaidas, turto likvidumą ir kita.⁹² Teismų praktika rodo, kad išlaikymas šia forma priteisiamas labai retai. LAT teigia, kad reikia įvertinti visas reikšmingas aplinkybes, susijusias su turto perdavimo pasekmėmis ir procedūromis: „turto perdavimas vaikams reiškia, kad vaikai tampa savininkais, o vaikų tėvas netenka turto dalies. Vaikai turi priimti turto savininkų prievoles (mokėti mokesčius, susijusius su turtu, turėti lėšų jo išlaikymui ir kt.), todėl turtas gali būti perduodamas gerai pasvėrus, ar vaikams iš tikrųjų naudinga turtą gauti dėl naujai atsirandančių pareigų. Kita vertus, kadangi tėvas turto ar jo dalies netenka, tai turi būti įvertinta, ar jo teisės nėra pernelyg pažeidžiamos.“⁹³ Tačiau teismai ne visada laikosi tokios nuomonės. Pavyzdžiui, civilinėje byloje 3K-3-386/2003 V. *Kuzaviene v. Z. Kuzavas*, kurioje ieškovė prašė priteisti iš atsakovo tam tikrą turtą, nors jis išlaikymą teikė savo noru ir turėjo pajamų, LAT konstatavo, kad prie išlaikymo tėvas prisideda tik nežymiai todėl tam tikro turto priteisimas atitinka įstatymo normą.⁹⁴

Iš nurodytų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad kiekvienoje byloje teismas turi įvertinti kokia išlaikymo forma geriausiai užtikrins vaiko interesus. Priteisus išlaikymą periodinėmis išmokomis galima situacija, kad, atsiradus skolininko nemokumui, vaikas išlaikymo negaus. Jei išlaikymas bus priteistas kitomis formomis, vėliau atsiradęs skolininko nemokumas vaiko interesų nebepažeis. Tačiau tokiu atveju svarbus tampa tėvo (motinos), su kuriuo gyvena vaikas, sugebėjimas tinkamai tvarkyti turtą. Svarbu, kad priteista konkreti suma ar tam tikras turtas nebūtų panaudoti neracionaliai, tėvo (motinos) reikmėms. Teismų praktikos apibendrinimo apžvalgoje

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁹² Ten pat.

⁹³ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-7-96 *J. Jakimavičienė v. P. Jakimavičius*. Bylų kategorija 72.2.

⁹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-386/2003 V. *Kuzaviene v. Z. Kuzavas*. Bylų kategorija 69.7; 72.2.

teigiama, kad „teismas, parinkdamas išlaikymo formą ir konkretų išlaikymui priteistiną turta, turi surasti vaiko interesų ir tėvo (motinos) bei jo visos šeimos interesų pusiausvyrą, remtis CK 1.5 straipsnio 4 dalyje įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais.“⁹⁵

Pažymėtina, kad teismas gali priteisti išlaikymą ir keliomis CK 3.196 straipsnyje įtvirtintomis formomis, pavyzdžiui, priteisdamas periodinius mokėjimus ir tam tikrą turta.

3.2. DYDŽIO IR FORMOS PAKEITIMAS

Kaip anksčiau minėjome, išlaikymas vaikui nustatomas atsižvelgiant į vaiko poreikius ir į tėvų turtinę padėtį. Tačiau tiek tėvų galimybės teikti išlaikymą, tiek vaikų poreikiai per tam tikrą laikotarpį gali pakisti, todėl teismų sprendimai dėl išlaikymo šalims neįgyja *res judicata* galios ir išlaikymo teisinio santykio dalyviai turi teisę kreiptis į teismą su prašymu pakeisti šį sprendimą, o CK 3.201 straipsnyje nustatyta, kad išlaikymo dydis gali būti sumažintas arba padidintas, priklausomai nuo pakitusių vaiko poreikių ar pasikeitusios tėvų turtinės padėties. Tiesa, LAT konstatavo, kad turi būti „esminis išlaikymą teikiančio tėvo turtinės padėties pablogėjimas; jeigu šio asmens turtinė padėtis nepasikeitė arba pasikeitė nežymiai, keisti priteistą išlaikymą nėra pagrindo.“⁹⁶ Kreiptis į teismą su ieškiniu sumažinti ar padidinti priteisto išlaikymo dydį gali vaikas, jo tėvas (motina), valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ir prokuroras. Teismas šių asmenų prašymu gali pakeisti ir išlaikymo formą. Pažymėtina, kad kreiptis į teismą dėl išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo galima ir tais atvejais, kai išlaikymas buvo teismo priteistas, ir tais atvejais, kai išlaikymas buvo nustatytas tėvų CK 3.193 straipsnio tvarka sudarytoje sutartyje. Tačiau įstatymai numato teismo diskrecijos teisę, bet ne pareigą tenkinti prašymą dėl išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo.

Dydžio pakeitimas

Išlaikymo dydžio sumažinimas galimas tais atvejais, kai „skolininkas sudaro naują santuoką ir jam gimsta vaikas; atsiranda skolininko pareiga išlaikyti kitus asmenis – nedarbingus tėvus, sutuoktinį ir panašiai; gerokai sumažėja skolininko gaunamos pajamos, jis tampa bedarbis, nedarbingas (...); vaikas dirba, turi kitokių savarankiškų pajamų, gerokai pagerėja to iš tėvų, su kuriuo jis gyvena, turtinė padėtis (...).“⁹⁷ Tačiau tuo atveju, kai tėvo (motinos) turtinė padėtis

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-306/2005 A. *Kazlauskas v. I. Kazlauskienė*. Bylų kategorija 78.2.1.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002. P.383.

pablogėja dėl jo paties netinkamo elgesio (girtavimo, narkotikų vartojimo, pinigų švaistymo azartiniams lošimams ir pan.) išlaikymo dydis neturėtų būti mažinamas.⁹⁸

Pažymėtina, kad išlaikymo dydžio pakeitimo pagrindu negali būti ir tėvo (motinos) darbo užmokesčio padidėjimas tais atvejais, kai išlaikymas buvo nustatytas ¼ dydžio visų rūšių jo uždarbio (pajamų) pagal iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusį Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksą. Civilinėje byloje 3K-3-286/2004 *D.Korsakovas v. T. Korsakienė* buvo nustatyta, kad po teismo sprendimo, kuriuo iš ieškovo jo dukros išlaikymui buvo priteista ¼ dydžio visų rūšių jo uždarbio (pajamų) iki dukros pilnametystės, priėmimo iš esmės pasikeitė jo gaunamas darbo užmokesčio dydis, ¼ jo uždarbio sudarė 830 Lt, kuriuos jis mokėjo dukros išlaikymui. LAT to nelaikė svarbia aplinkybe, nors išlaikymas iš tėvo siekė 830 Lt per mėnesį, vaikas ypatingų individualių poreikių neturėjo, o motinos pajamas buvo didesnės nei vidutinės.⁹⁹ Suprantama, išlaikymas, atsižvelgiant į LAT civilinėje byloje 3K-3-193/2005 *Ž. Kubeckas v. V. Kubeckienė* suformuluotą taisyklę, kad išlaikymas, teikiamas vaikui, nėra skirtas sukaupti santaupų, įgyti turto, nebūtino vaiko poreikiams tenkinti, buvo akivaizdžiai per didelis. O Civilinėje byloje 3K-3-30/2005 *V. Astrauskas v. G. Goštautaitė*, kurioje ieškovas prašė teismo sumažinti išlaikyti priteistą periodinės išmokos sumą nuo 350 Lt iki 225 Lt remdamasis tuo, kad geranoriškai sutikdamas teikti dukteriai 350 Lt išlaikymą, neįvertino savo pajamų ir išlaidų už studijas, studijų draudimą bei buto nuomą, LAT konstatavo, jog „po teismo sprendimo, kuriuo neginčo tvarka priteistas išlaikymas vaikui, nustačius, jog sprendime nustatytas išlaikymas neatitinka įstatymo nuostatų dėl jo proporcingumo, t. y. privalančiojo jį teikti galimybių ar vaiko poreikių, yra pagrindas kreiptis į teismą su ieškiniu dėl priteisto išlaikymo dydžio pakeitimo, nors šalių turtinė padėtis realiai nepasikeitė“.¹⁰⁰ Taigi teismų praktika šiose bylose pakankamai prieštaringa.

Išlaikymo dydis gali būti didinamas, jeigu: gerokai pagerėja skolininko turtinė padėtis (skolininkas pradeda gauti kur kas daugiau pajamų, sumažėja jo išlaikomų asmenų (pavyzdžiui, dviem iš skolininko anksčiau išlaikytų trijų vaikų sulaukus pilnametystės, trečiajam mokamas išlaikymas gali būti padidintas); gerokai pablogėja to iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, turtinė padėtis; vaikas pradeda lankyti mokyklą ir jo poreikiai padidėja ir panašiai.¹⁰¹

CK 3.201 straipsnyje iš kitų aplinkybių išskiriamos atsiradusios papildomos vaiko priežiūros išlaidos. Pažymėtina, kad tokiais atvejais papildomos vaiko priežiūros išlaidos priteisiamos nepriklausomai nuo to, kokia forma yra priteistas išlaikymas - dažniausiai konkrečia pinigų

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

⁹⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-286/2004 *D.Korsakovas v. T. Korsakienė*. Bylų kategorija 72.2.; 84.

¹⁰⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-30/2005 *V. Astrauskas v. G. Goštautaitė*. Bylų kategorija 77.4.3.; 78.2.1.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002. P.384.

suma. Antroje šio straipsnio dalyje įtvirtinta, kad „prireikus teismas gali priteisti atlyginti ir būsimas vaiko gydymo išlaidas“.

Išlaikymo dydžio sumažinimas atgal negalioja ir mažesnis išlaikymas išieškomas nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, o dydžio padidinimas galimas nuo to momento kada atsirado teisė gauti didesnę išlaikymą. Tą patvirtino LAT nustatydamas, kad „teismas, pripažindamas pagrįstu ieškinį dėl išlaikymo vaikui padidinimo, kartu konstatuoja (pripažįsta) ir tai, jog ieškinio dėl išlaikymo vaikui padidinimo pareiškimo metu jau egzistavo teisės požiūriu (CK 3.192, 3.201 straipsniai) reikšmingos faktinės aplinkybės, dėl kurių vaikas turėjo teisę gauti didesnę negu jam buvo priteistas išlaikymą, tačiau jo negavo. Vadinas, pažeista vaiko teisė turi būti ginama nuo jos atsiradimo dienos (CK 3.200 straipsnis) (...)“¹⁰²

Formos pakeitimas

Išlaikymo formos pakeitimo pagrindų įstatyme tiesiogiai nenustatyta, todėl teismas, sprenddamas išlaikymo formos pakeitimo klausimą, turi vadovautis bendraisiais šeimos teisinius santykius reglamentuojančiais principais, atsižvelgti į vaikų išlaikymo instituto paskirtį.¹⁰³ Kaip ir išlaikymo dydžio pakeitimo, taip ir formos pakeitimo bylose teismas turėtų vadovautis prioritinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu ir keisti išlaikymo formą, jei taip bus geriau užtikrinti vaiko interesai. Be to, CK 3.201 straipsnio 3 dalyje nenustatyta apribojimų vieną išlaikymo formą pakeisti bet kuria kita CK 3.196 straipsnyje numatyta išlaikymo forma.

Teismų praktika rodo, kad išlaikymo periodiniais mokėjimais žymus įsiskolinimas vertinamas kaip pagrindas persvarstyti vaiko išlaikymo teikimo formą. Tokią taisyklę suformulavo LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija civilinėje byloje 3K-7-96 *J. Jakimavičienė v. P. Jakimavičius*.

Bylos esmė

Kauno miesto apylinkės teismo 1998 m. birželio 17 d. nutarimu iš atsakovo nepilnamečių vaikų Aurimo ir Agnės išlaikymui buvo priteisti alimentai. Ieškovė nurodė, kad atsakovas vengia reguliariai mokėti alimentus ir yra įsiskolinęs 4814 Lt. Be to, atsakovas, gyvendamas bendrame bute, sistemingai pažeidinėja bendro gyvenimo taisykles, naudoja fizinį ir psichologinį smurtą prieš ją ir vaikus. Todėl ieškovė prašė pakeisti vaikų išlaikymą periodinėmis išmokomis į išlaikymą turtu. Atsakovui nuosavybės teise priklausė 1/2 dalis jų bendro buto.

LAT pasisakė, kad „jeigu konkrečiomis sąlygomis periodiniai mokėjimai nėra įmanomi dėl skolininko pajamų neturėjimo ar jų nepakankamumo, tai gali būti keliamas klausimas dėl išlaikymo būdo pakeitimo. Išlaikymo negavimas ar pareigos išlaikyti nevykdymas neatitinka

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-464/2005 A. *Dragūnienė v. J. Dragūnas*. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

vaiko interesų ir negali būti toleruojamas. (...) Jeigu nevykdoma pareiga periodinėmis išmokomis teikti vaikui išlaikymą ir dėl to susidaro skolininko įsiskolinimas, tai įsiskolinimo susidarymas gali būti traktuojamas kaip skolininko turinės padėties pasikeitimas, sudarantis pagrindą peržiūrėti teikiamo išlaikymo būdą, kadangi kyla grėsmė vaiko interesams. Išplėstinė teisėjų kolegija daro išvadą, kad išlaikymo periodiniais mokėjimais žymus įsiskolinimas gali būti vertinamas kaip pagrindas persvarstyti vaiko išlaikymo teikimo formą pagal Civilinio kodekso 3.201 straipsnio 3 dalį, jeigu kitokios formos taikymas yra įmanomas ir naudingas vaiko interesų požiūriu. Jei nuolatinio lėšų šaltinio nėra nei mokėjimams, nei skolos padengimui, tai gali būti svarstoma dėl susidariusio įsiskolinimo ir būsimo išlaikymo formos pakeitimo.”¹⁰⁴

Šioje byloje teismas taip pat nagrinėjo ir tai, ar bus užtikrinti vaikų interesai, jei įsiskolinimas būtų likviduotas priverstinio vykdymo tvarka, t.y. realizuojant turtą varžytinėse. Teismo manymu, varžytinių pasekmėje turtas gali būti įgytas pašalinių asmenų, kurie įgytą teisę gyventi bute, o tai tikrai pažeistų vaikų interesus. Taigi teismas konstatavo, kad „vietoj periodinių mokėjimų ir susidariusio už juos įsiskolinimo gali būti perduota vaikams skolininko buto, kuriame gyvena sutuoktinis su vaikais ir skolininkas, dalis, jei tai yra skolininko dalinė nuosavybė, jei jos dydis ekvivalentiškas įsiskolinimo ir būsimųjų mokėjimų sumai (autorius pabraukta), o turto perdavimas natūra naudingas vaikams ir nepažeidžia skolininko interesų gyventi bute.“¹⁰⁵ Teismai ir toliau vadovaujasi taisykle, jog išlaikymo forma gali būti pakeista, jei konkretaus turto dydis ekvivalentiškas įsiskolinimų ir būsimųjų mokėjimų sumai. Todėl dažniausiai tokiose bylose, kuriose prašoma išlaikymą periodinėmis išmokomis pakeisti į išlaikymą priteisiant tam tikrą turtą ar vienkartinę išmoka, ieškovai prašo padidinti išlaikymo dydį ir kartu pakeisti išlaikymo formą. O teismas savo ruožtu nustatinėja ar priteistinas turtas pagal savo vertę atitinka išlaikymo dydį. LAT Senato nutarimo 12 punkte nustatyta, kad „turto vertė nustatoma remiantis verte, nustatyta pagal rinkos kainas, esančias sprendimo priėmimo metu (CK 3.4, 3.119 straipsniai). Rinkos vertė gali būti nustatoma remiantis inventorizaciniais duomenimis, turto vertintojų pateiktais duomenimis ir kitais įrodymais.“¹⁰⁶ Ir tais atvejais, kai turto vertė žymiai viršija viso išlaikymo dydį, teismas tam tikro turto dažniausiai nepriteisia. Tačiau civilinėje byloje 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič* išlaikymui buvo priteistas toks turtas, kurio vertė buvo didesnė, nei anksčiau išiteisėjusiais teismų sprendimais priteistų alimentų sumos iki vaikų pilnametystės. Teismai tokį sprendimą priėmė atsižvelgdami į ypatingas aplinkybes - didelį tėvų įsiskolinimą, tėvų valdžios apribojimą dėl netinkamo elgesio ir kt.¹⁰⁷

¹⁰⁴ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-7-96 *J. Jakimavičienė v. P. Jakimavičius*. Bylų kategorija 72.2.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.

¹⁰⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-259/2004 V. *Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 72.2.

Pažymėtina, kad sprendžiant išlaikymo formos pakeitimo klausimą, esant žymiam įsiskolinimui, teismas laiko svarbia aplinkybe ir tai, ar tėvas (motina), su kuriuo gyvena vaikas, turi pakankamai lėšų vaiko būtiniems poreikiams tenkinti. Civilinėje byloje 3K-3-191/2004 D. *Žemaitienė v. A. Žemaitis* ieškovė pašė pakeisti išlaikymą periodinėmis išmokomis į išlaikymą priteisiant tam tikrą turtą kadangi atsakovas išlaikymo nemokėjo, įsiskolinimas siekė 3934,95 Lt. Teismai reikalavimo netenkino, o LAT atsižvelgdamas į tai, kad atsakovės pajamos yra tik 375 Lt per mėnesį nutartį paliko nepakeistą ir pasisakė, kad „nepilnamečio vaiko interesus labiau patenkintų jo tėvo išlaikymo teikimas periodinėmis išmokomis (...) Ieškovei siekiant užtikrinti nepilnamečio vaiko teisės į išlaikymą periodinėmis išmokomis vykdymą, ji gali naudoti tam įstatyme nustatytus būdus, pavyzdžiui, prašyti teismo pagal CK 3.197 straipsnį nustatyti atsakovo turtui priverstinį įkeitimą (hipoteką).“¹⁰⁸ Teismas šioje byloje vadovavosi tuo, kad išlaikymas savo prigimtimi skirtas nepilnamečių vaikų kasdieniams poreikiams tenkinti, tinkamai nepilnamečių vaiką maitinant, aprenkiant, prižiūrint jo sveikatą, sudarant sąlygas ir įgyjant reikmes visaverčiai mokytis, socialiai vystytis (lankyti užklasinės veiklos būrelius ir kt.), ir išlaikymas periodinėmis išmokomis tai užtikrintų geriausiai. Tačiau priėmus tokį sprendimą, jei įsiskolinimas tik didės, nors atsakovo turtui ir bus nustatyta hipoteka, vaiko kasdieniniai poreikiai ir toliau nebus tenkinami.

Be to, ne visada svarbiausia, kad vaikas išlaikymą gautų „čia ir dabar“. Kitoje byloje (3K-3-434/2004 A. *Malinas v. M. Malina*) ieškovas prašė pakeisti priteisto išlaikymo formą tam tikru turtu į išlaikymą konkrečia pinigų suma. Bylos duomenimis atsakovė priteisto turto niekaip nenaudojo, todėl jis ne tik nedavė jokių pajamų, bet ir reikalavo išlaidų, o pačios atsakovės darbo užmokesčio nepakako išlaikyti vaiką. Tačiau išlaikymo forma nebuvo pakeista. LAT šioje byloje svarbesniu laikė vaiko nuosavybės teisių apsaugos aspektą ir pasisakė, kad „negalima paimti iš vaiko turtą tokios vertės, kokia buvo teismui priimant sprendimą dėl turto priteisimo vaikui. Keičiant tokią išlaikymo formą kita forma, vaikas negali nukentėti nei kaip turto savininkas, nei kaip išlaikytinis. Kasatorius, siekdamas nusipirkti sūnui priklausančią buto dalį, turi galimybę tartis su atsakove dėl kainos ir sandorį įforminti įstatymų, įskaitant tuos, kurie saugo nepilnamečių turtines teises, nustatyta tvarka.“¹⁰⁹

Kita svarbi aplinkybė, dėl kurios išlaikymo forma gali būti pakeista – kitų kreditorių reikalavimai į skolininko turtą. Civilinėje byloje 3K-3-307/2006 D. *A. v.R. A.* buvo nustatyta, kad ieškovas priteisto išlaikymo (¼ dalį visų rūšių uždarbio) neteikė, išlaikymo skola - 8895,16 Lt, jis buvo nedarbingas, be to, turėjo žemės sklypą už kurio priežiūrą įsiskolinimo suma tretiesiems asmenims – 14 284 Lt. LAT konstatavo, kad „esant tokiai teisinei situacijai, kai skolinin-

¹⁰⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-191/2004 D. *Žemaitienė v. A. Žemaitis*. Bylų kategorija 72.2.

¹⁰⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-434/2004 A. *Malinas v. M. Malina*. Bylų kategorija 72.2.

kas, turintis išlaikymo prievolės įsiskolinimą, taip pat ir kitų skolų tretiesiems asmenims, ir dėl to esant paties skolininko nemokumo grėsmei, t. y. padėčiai, kai skolininko turto nepakaks skoloms padengti, kasacinio teismo vertinimu, reiškia pagrindą pakeisti išlaikymo formą, priteisiant išlaikymą tvirta vienkartinė pinigų suma arba konkrečiu turtu ir taip išvengiant skolininko nemokumo rizikos ateityje. Teisėjų kolegija pažymi, kad vaiko išlaikymo teisėtų interesų prioritetas nusveria kitų kreditorių reikalavimus į skolininko turtą (CPK 754 straipsnio 2 dalis), dėl to, esant skolininko, turinčio prievolę teikti išlaikymą, realiai grėsmei ateityje tapti nemokiam, yra teisinis pagrindas nustatyti išlaikymą iš karto konkrečia suma arba skolininko turtu natūra, atsižvelgiant į geresnį vaiko interesų užtikrinimą.“¹¹⁰

Išanalizavus teismų praktiką, galima teigti, kad teismai nelinkę keisti išlaikymo formos, jei nustatyta forma iš esmės nepažeidžia vaiko interesų.

¹¹⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-307/2006 D. A. v.R. A. Bylų kategorija 78.2.1.

3. VIEŠO INTERESO ĮGYVENDINIMAS VAIKO IŠLAIKYMO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Vaiko teisių gynimas yra viešo intereso gynimas, jis turi būti visų valstybės institucijų rūpestis ir prioritetas, juk vaikas - bene svarbiausia ir silpniausia visuomenės grandis. Todėl turi būti eilė priemonių vaiko teisės į išlaikymą tinkamam įvykdymui užtikrinti. Visas tokias priemones suskirstysime į dvi dalis:

- 1) teismo taikomas;
- 2) valstybės taikomas.

Teismo taikomos

Teismas gali taikyti įvairias vaiko teisių į išlaikymą apsaugos priemones: laikino išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimą (CK 3.196 straipsnio 2 dalis), priverstinį konkretaus skolininko turto įkeitimą (hipoteką) (CK 3.197 straipsnis), kitas CK 3.65 straipsnio 2 dalyje numatytas laikinas apsaugos priemones. Laikinas išlaikymas nepilnamečiams vaikams priteisiamas norint apsaugoti vaiko interesus civilinės bylos nagrinėjimo metu, nes civilinės bylos nagrinėjimas, kurioje sprendžiamas išlaikymo vaikui priteisimo klausimas, gali trukti ilgą laiko tarpą, o vaiko kasdieniai poreikiai tuo metu turi būti tenkinami. Teismų praktikos apibendrinimo apžvalgoje nustatyta, kad „priverstinis įkeitimas (hipoteka) gali būti teismo nustatytas tiek prieš teismui priimant sprendimą dėl išlaikymo vaikui priteisimo iš esmės, tiek priimant tokį sprendimą ar jį priėmus. Jeigu teismo sprendimo dėl išlaikymo išieškojimo nevykdoma, tai išieškoma iš įkeisto turto įstatymų nustatyta tvarka (CPK XXXVI skyrius).“¹¹¹

Siekiant užtikrinti vaiko teisę į išlaikymą taip pat gali būti reiškiamas *actio Pauliana* ar netiesioginis ieškinys. *Actio Pauliana* siekiama nuginčyti tėvo (motinos) sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu tokie sandoriai pažeidžia vaiko teises. Dažniausiai pasitaikantys atvejai, kai tėvas (motina) siekdamas išvengti išlaikymo mokėjimo, perleidžia savo turtą kitiems asmenims. Tokiais atvejais patenkinus *actio Pauliana* turtas sugražinamas ir jo sąskaita patenkinamas reikalavimas dėl vaiko išlaikymo. Netiesioginis ieškinys gali būti pareiškiamas tais atvejais, kai tėvas (motina) turi teisę pareikšti reikalavimą kitiems asmenims, tačiau jos neįgyvendina, siekdamas išvengti pareigos išlaikyti vaiką. Tokiais atvejais šią tėvo (motinos) reikalavimo teisę gali įgyvendinti kiti, turintys teisę pareikšti tokį ieškinį, asmenys. Abu šiuos ieškinius turi teisę pareikšti kitas iš tėvų, vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras, taip pat pats vaikas, sulaukęs 14 metų amžiaus.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.

Teismas, spręsdamas dėl nepilnamečių vaikų išlaikymo, taip pat gali taikyti ir kitas įstatyme numatytas priemones: teisės naudotis gyvenamąja patalpa palikimą užufrukto teise, palikimą teisės į gyvenamąją patalpą, kuri yra šeimos turtas, laikiną sutuoktinių turtinių teisių ribojimą. Pažymėtina, kad CK 3.71 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad užufruktas gali būti nustatomas tais atvejais, kai gyvenamoji patalpa yra vieno sutuoktinio nuosavybė, o su kitu sutuoktiniu po santuokos nutraukimo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. Tačiau civilinėje byloje 3K-3-302/2006 I. J. v. V. U. buvo sprendžiamas klausimas dėl vaiko, kuris yra gimęs nesusituokusiems tėvams ir ginčo sprendimo metu gyvenantiems skyrium, teisės į gyvenamąjį būstą gynimo. LAT pasisakė, kad „ginčo santykiams reguliuoti remiantis analogija taikytinas CK 3.71 straipsnis. (...) užufrukto nustatymas tėvo (motinos) būstui neatleidžia tėvo (motinos) nuo pareigos teikti išlaikymą vaikui (...).“¹¹² Taigi užufruktas gali būti nustatomas nepriklausomai nuo to ar tėvai susituokę, ar ne.

Be to, vaiko teisė į išlaikymą užtikrinama teismo sprendimo priverstinio vykdymo tvarka. Tačiau antstolių rūmų atlikti apytiksliai skaičiavimai atskleidžia neigiamas tendencijas alimentų išieškojimo bylų procese. Per 10 2005 metų mėnesių 43 antstolių kontorose buvo vykdomos 9 372 alimentų išieškojimo bylos. Net 39 procentai šių bylų antstoliai priskiria nerezultatyvioms - kai alimentų nepavyksta išieškoti todėl, kad skolininkas slapstosi, nedirba, arba dirba nelegaliai ir slepia pajamas. Didelė dalis skolininkų yra asocialūs asmenys ir jiems patiems reikia paramos.¹¹³ Taigi nors teismai ir priteisia vaikams reikiamo dydžio išlaikymą, dauguma jo negauna.

Valstybės taikomos

Pripažįstama, kad teisės normos, įpareigojančios tėvus išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, – viešą interesą išreiškiančios teisės normos, kurių laikymusi suinteresuota visa visuomenė ir jų užtikrinimo atsakomybė tenka ne tik šeimai, bet ir valstybei. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 15 straipsnyje įtvirtinta vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „kiekvienam vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ar teisėtų jo atstovų, teikiama valstybės parama“.¹¹⁴ VTK 27 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „valstybės dalyvės atsižvelgdamos į nacionalines sąlygas ir savo galimybes, imasi priemonių ir padeda tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti, o prireikus teikia materialinę paramą ir remia įvairias programas, ypač aprūpinimo maistu, drabu-

¹¹² LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-302/2006 I. J. v. V. U. Bylų kategorijos: 30.10; 32.2; 77.3; 77.4.2; 78.2.1 (S).

¹¹³ Lietuvos antstolių rūmai// <http://www.alar.lt/index.php?id=0-0-0&naujiena=20&ASAS=7ff3354ddb179d69056a69f27ede8e10>; prisijungimo laikas: 2006-10-28.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807. (aktuali redakcija nuo 2006 06 28.)

žiais ir butais“.¹¹⁵ Lietuvos teisės normos nustato, kad valstybė dalyvauja išlaikant vaikus šiais būdais:

1) Teikdama išlaikymą vaikams, kurie negauna jokio išlaikymo iš asmenų, pagal įstatymą privalančių jį išlaikyti.

CK 3.204 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, kurie ilgiau kaip mėnesį negauna išlaikymo iš asmenų, pagal įstatymą privalančių jį išlaikyti. Valstybei tokiu atveju suteikiama teisė iš jų regresu tvarka išieškoti vaikui skirtas lėšas. Šio straipsnio komentare rašoma, kad „valstybės pareiga išlaikyti vaikus siejama su dviem sąlygomis. Pirmia, vaikai negauna išlaikymo iš asmenų, privalančių juos išlaikyti pagal įstatymą (...) Tai, kad negaunama išlaikymo, šiuo atveju reiškia, jog šių asmenų arba apskritai nėra, arba dėl jų priimto teismo sprendimo negalima įvykdyti, nes jie nemokūs. Pagal šią normą turi būti visiškai negaunama išlaikymo (...). Antra, išlaikymo vaikas turi negauti ilgiau kaip mėnesį.“¹¹⁶ LAT Senato nutarimo 23 punkte teigiama, kad „teismas, sprenddamas klausimą dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo ir nustatęs, kad vaikas ilgiau kaip mėnesį negauna išlaikymo iš asmenų, privalančių jį išlaikyti pagal įstatymą (CK 3.192 straipsnio 1 dalis, 3.236–3.237 straipsniai), praneša valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, kad ši imtųsi įstatyme įtvirtintų priemonių, jog būtų apgintos vaiko teisės. Tuo tikslu teismas priima atskirą nutartį.“¹¹⁷ Panašu, kad tokios situacijos galimos tik tais atvejais, kai į teismą kreipiasi vaiko globėjas (rūpintojas), valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ar prokuroras. Tačiau nelabai aišku, ką valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, gavusi tokį teismo pranešimą, daro. CK 3.204 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „valstybės teikiamo išlaikymo dydį, tvarką ir sąlygas nustato Vyriausybė“.¹¹⁸ Tačiau iki šiol Lietuvos Respublikos Vyriausybė nėra nustačiusi nei atgręžtinio reikalavimo tvarkos, nei valstybės teikiamo išlaikymo dydžio, nei sąlygų. Todėl, galime teigti, kad CK 3.204 straipsnis tėra tik deklaratyvi norma, o vaikas ir toliau tokiais atvejais negauna jokio išlaikymo.

2) Teikdama socialinę paramą pagal Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymą.¹¹⁹

Šis įstatymas nustato valstybės teikiamos piniginės socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas tais atvejais, kai, įvertinus mažas pajamas gaunančių šeimų turtą ir pajamas, konstatuojama, kad jie turi teisę gauti tokią paramą. Parama gali būti teikiama kaip socialinė pašalpa (piniginėmis lėšomis ar perkant maistą ir kitas reikalingas prekes, organizuojant maitinimą ir kt.) arba

¹¹⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002. P.387.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.(aktuali redakcija nuo 2006 06 22).

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352 (aktuali redakcija nuo 2005 03 24).

būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei nuotėkoms ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijos (piniginėmis lėšomis ar apskaičiuotų kompensacijų sumą pervedant į energetines ir komunalines paslaugas teikiančių įmonių atsiskaitomąsias sąskaitas bankuose).

3) Teikdama išlaikymą vaikams, kai jie negauna teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo ar gauna tik dalį nustatyto išlaikymo.

Tiesa, šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime dar tik svarstomas Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas¹²⁰, tačiau reikia tikėtis, kad jis bus priimtas ir galbūt pagaliau valstybė, esant atitinkamoms sąlygoms, prisiims pareigą teikti vaikui tėvų neteikiamą išlaikymą.

Šio įstatymo projekte nustatyta, kad bus steigiamas Vaikų išlaikymo fondas, kurio lėšas sudarys: pagal atskirą programą skiriamos valstybės biudžeto lėšos, fondo administratoriaus ir antstolio išieškotos lėšos, parama, dovanotos lėšos, palūkanos už kredito įstaigose saugomas Fondo lėšas, kitos teisėtai gautos lėšos. Lėšos vaikui išlaikyti iš Fondo bus mokamos tik esant šioms sąlygoms:

a) išlaikymas vaikui nustatytas periodinėmis išmokomis, mokamomis kartą per mėnesį;

b) vienas iš tėvų, kuris teismo sprendimu arba pagal teismo patvirtintą tėvų sutartį kiekvieną mėnesį privalo mokėti periodines išmokas vaiko išlaikymui, nemokės nustatyto išlaikymo arba mokės tik jo dalį.

Tiesa, pirminiame įstatymo projekto variante¹²¹ buvo numatyta dar viena sąlyga - vaiko šeimos pajamos vienam asmeniui turi nesiekti 4 MGL (500 Lt). Tokiu atveju išlaikymą valstybė mokėtų tik tada, jei tėvo (motinos) su kuriuo gyvena vaikas pajamos mažos. Kitu atveju, jei tas tėvas (motina) uždirbtų pakankamai daug, išlaikymo iš nemokaus kito tėvo (ar valstybės) vaikas ir vėl nesulauktų. Taigi, mūsų manymu, dabartiniame įstatymo projekte šios sąlygos pagrįstai atsisakyta.

Tėvui, ar globėjui (rūpintojui) antstolis, vykdamas teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo išieškojimą, turės išduoti nustatytos formos pažymą, patvirtinančią, kad vaikas negauna viso ar dalies teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo. Su tokia pažyma reikės kreiptis į Fondo administratorių, kuris turės priimti sprendimą dėl išmokų mokėjimo. Numatoma ir galimybė per dvidešimt darbo dienų nuo tokio sprendimo gavimo apskųsti jį Vyriausiajai administracinių ginčų komisijai.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287903&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-12-15.

¹²¹ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279334&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-10-14.

Valstybės teikiamo išlaikymo numatomas dydis. Dabartiniame įstatymo projekte numatoma, kad tais atvejais, kai skolininkas visiškai neteikia išlaikymo vaikui, Fondas išmokės teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto dydžio išlaikymą, o kai vaikas gauna tik dalį nustatyto išlaikymo – teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto dydžio ir skolininko mokamos sumos skirtumą. Tačiau bet kuriuo atveju išmoka vienam vaikui per mėnesį negalės būti didesnė negu 1,5 MGL dydžio (187,5 Lt). Pirminiame įstatymo projekte buvo nustatyta, kad išmoka negalės būti didesnė nei valstybės remiamų pajamų dydis (nuo 2006 m. spalio mėnesio 1 d. tai sudaro 185 Lt). Taigi išmokų dydis paliktas panašus, tiesiog susietas su MGL. Deja, tais atvejais, kai teismo bus nustatytas minimalus išlaikymo dydis, t.y. 125 Lt (1 MGL) vaikas tik tokį išlaikymą ir gaus, o tais atvejais, kai teismo nustatytas išlaikymas bus didesnis nei 1,5 MGL - vaikas gaus 187,5 Lt. Natūraliai kyla klausimas: kodėl vaikas, kurio padėtis ir taip yra sunkesnė, nes teismas, atsižvelgdamas į tėvų pajamas, nustatė jam tokį mažą išlaikymą, turėtų gauti mažesnę valstybės išlaikymą nei vaikas, kuriam nustatytas 200 Lt išlaikymas dėl geresnės tėvų materialinės padėties? Mūsų manymu, valstybės teikiamas išlaikymas neturėtų priklausyti nuo tėvų turinės padėties, kadangi valstybei visi vaikai turėtų būti lygūs. Todėl valstybės teikiamo išlaikymo dydis tais atvejais, kai skolininkas teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo neteikia, turėtų būti visiems vaikams vienodas (pavyzdžiui, 1,5 MGL), o tais atvejais, kai teikia tik dalį nustatyto išlaikymo – 1,5 MGL ir skolininko mokamos sumos skirtumas. Jei teismo bus priteista daugiau nei 1,5 MGL, o tėvas mokės 187,5 Lt sumą, valstybė išlaikymo vaikui neteiktų. Tačiau tokiu atveju neteisingoje padėtyje atsidurtų vaiko tėvas, kurį teismas įpareigotų teikti vaikui 125 Lt per mėnesį išlaikymą, o valstybė iš jo išieškotų 187,5 Lt plius palūkanas. Todėl, mūsų manymu, turėtų būti suvienodintas teismų praktikoje nustatytas minimalus tėvų teikiamo išlaikymo dydis su valstybės teikiamo išlaikymo dydžiu, paliekant 1,5 MGL.

Pirminiame įstatymo projekto variante buvo numatyta, kad valstybė teiks išlaikymą tik vaikui iki 18 metų. Tokia norma prieštaravo CK 3.194 straipsnyje įtvirtintai nuostatai, jog išlaikymo reikia ir pilnamečiams nedarbingiems dėl invalidumo vaikams bei vaikams iki 24 metų, kai jie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose. Dabartiniame įstatymo projekte numatyta išlaikymą teikti ir vyresniems nei 18 metų nedarbingiems asmenims, kuriems iki sulaukiant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas). Mūsų manymu, dėl anksčiau minėto kreipimosi į Konstitucinį Teismą nenumatyta teikti išlaikymo ir vaikams iki 24 metų, kai jie mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose.

Įstatymo projekto 11 straipsnio 1 dalis nustato, kad „fondo administratorius, šio įstatymo nustatyta tvarka mokantis Fondo išmokas, įgyvendindamas Lietuvos Respublikos teisę reikalauti, kad skolininkas grąžintų išmokėtas Fondo išmokas, įgyja teisę iš skolininko išieškoti išmo-

kėtas Fondo išmokas ir reikalauti 5 procentų metinių palūkanų, skaičiuojant nuo išmokėtų Fondo išmokų sumų nuo jų išmokėjimo (...) iki jų visiško išieškojimo iš skolininko“¹²² Atkreiptinas dėmesys, kad Fondo administratoriaus sprendimas dėl lėšų išieškojimo būtų prilyginamas vykdomajam dokumentui, t.y. dėl skolos išieškojimo administratoriui nereikėtų kreiptis į teismą.¹²³ Beje, numatoma įstatymo įsigaliojimo data tik 2008 m. sausio 1 d.

Nepriklausomai nuo to teiks valstybė išlaikymą vaikui ar ne, tėvams atsakomybė už savo pareigos nevykdymą turi kilti. Dauguma vaikų šiuo metu negauna jokio išlaikymo ir to „priežastys yra įvairios, tačiau visos jos gali būti suskirstytos į objektyvias (kai išlaikymas neteikiamas dėl nedarbingumo, ligos ir pan.) ir subjektyvias (atmestinas požiūris į išlaikymo teikimą, tyčinis vengimas išlaikyti vaiką ir pan.)“¹²⁴ Kai tėvai pareigos išlaikyti vaiką nevykdo dėl subjektyvių priežasčių, jiems gali būti taikomas tėvų valdžios ribojimas, ATPK 181 straipsnyje numatyta administracinė atsakomybė už tėvų valdžios nenaudojimą ar panaudojimą priešingai vaiko interesams ar BK 164 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už vengimą išlaikyti vaikus. Visais šiais atvejais tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus išlieka. Tėvų valdžios ribojimas galimas tik išimtiniais atvejais, išsiaiškinus: „1) dėl kokių priežasčių nevykdoma tėvų pareiga išlaikyti vaiką; 2) ar valstybė padarė viską, kad būtų užkirstas kelias toms priežastims atsirasti ir ar tėvai, kurių valdžios apribojimo klausimas yra keliamas, tinkamai pasinaudojo valstybės teikiama pagalba.“¹²⁵ BK norma praktikoje taip pat retai taikoma, todėl neatlieka prevencinės funkcijos ir neužtikrina atsakomybės neišvengiamumo principo. Antstolių praktika liudija, kad tik maža dalis pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl vengimo išlaikyti nepilnamečius vaikus pasiekia teismą, o dar mažesnė dalis bylų baigiamos apkaltinamuoju nuosprendžiu, nes motyvuotai įrodyti skolininko piktybiškumą gana sunku. Kartais užtenka pasiaiškinimų, kad jis vaikščiojo pas kaimynus ir klausinėjo, gal kas pasiūlytų kokį darbą.¹²⁶ Galima sakyti, tėvams (motinoms) užtenka užsiregistruoti darbo biržoje, reguliariai joje lankytis ir baudžiamosios atsakomybės išvengs.

¹²² Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas//

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287903&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-12-15.

¹²³ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279337; prisijungimo laikas: 2006-10-14.

¹²⁴ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ LPA.- V., 2004. P. 154.

¹²⁵ Ten pat. P. 158.

¹²⁶ Lietuvos antstolių rūmai// <http://www.alar.lt/index.php?id=0-0-0&naujiena=20&ASAS=7ff3354ddb179d69056a69f27ede8e10>; prisijungimo laikas: 2006-10-28.

IŠVADOS

1. Vaiko teisė į išlaikymą – neatimama prigimtinė teisė. Ją turi visi vaikai nepriklausomai nuo to, ar jie gimę santuokoje ar ne, ar tėvų valdžia apribota ar ne. Todėl tais atvejais, kai tėvai geranoriškai nevykdo savo pareigos išlaikyti vaiką bei neteikia teismo priteisto išlaikymo, vaiko teisės į išlaikymą įgyvendinimą turėtų užtikrinti pilnametis brolis (sesuo), seneliai ar valstybė.
2. Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinta poreikių ir galimybių balanso sistema reikalauja, kad išlaikymo dydis būtų nustatomas taip: jei tėvų turtinė padėtis gera, turi būti nustatytas vaikų poreikius maksimaliai patenkinantis išlaikymo dydis; jei tėvų turtinė padėtis vidutinė – tai išlaikymo dydis turi patenkinti būtinus vaiko poreikius, bet neturėtų būti mažesnis nei 1MMA; jei tėvų turtinė padėtis sunki – išlaikymo dydis, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes gali būti mažinamas, bet neturėtų būti mažesnis už 1 MGL.
3. Kiekvienoje byloje teismas turi įvertinti kokia išlaikymo forma geriausiai užtikrins vaiko interesus. Priteisus išlaikymą periodinėmis išmokomis galima situacija, kad, atsiradus skolininko nemokumui, vaikas išlaikymo negaus. Jei išlaikymas bus priteistas kitomis formomis, vėliau atsiradęs skolininko nemokumas vaiko interesų nebepažeis. Tačiau tokiu atveju svarbus tampa tėvo (motinos), su kuriuo gyvena vaikas, sugebėjimas tinkamai tvarkyti turtą. Svarbu, kad priteista konkreti suma ar tam tikras turtas nebūtų panaudoti neracionaliai, tėvo (motinos) reikmėms.
4. Įstatymai numato teismo diskrecijos teisę, bet ne pareigą tenkinti prašymą dėl išlaikymo dydžio ar formos pakeitimo, kai nustatytas išlaikymas neatitinka principo “pagal poreikius ir galimybes” ir/ar neužtikrina vaiko interesų. Todėl teismų praktika tokiose bylose dar pakankamai prieštaringa. Teismai nelinkę keisti sprendimų, kurie iš esmės nepažeidžia vaiko interesų.
5. Valstybė neabejotinai turi prisiimti atsakomybę už vaiką vietoje socialiai ar emociškai neįgalių tėvų, tačiau iki šiol ši jos pareiga nėra tinkamai įgyvendinta. CK 3.204 straipsnis, numatantis, jog valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, kurie ilgiau kaip mėnesį negauna išlaikymo iš asmenų, pagal įstatymą privalančių jį išlaikyti, tėra tik deklaratyvi norma, kadangi Vyriausybė nėra nustačiusi valstybės teikiamo išlaikymo dydžio, tvarkos ir sąlygų. Tik dabar Lietuvos Respublikos Seime svarstomas Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas, numatantis valstybės įsipareigojimą tėvams neišlaikant savo vaikų suteikti pastariesiems nustatyto dydžio išlaikymą. Be to, numatoma įstatymo įsigaliojimo data tik 2008 m. sausio 1 d.

PASIŪLYMAI

1. Pakeisti CK 3.194 straipsnio 3 dalį, išdėstant ją taip:
„3. Išlaikymą teismas priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra neįgalus arba kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų.“
2. Pakeisti CK 3.200 straipsnį, išdėstant jį taip:
„ **3.200 straipsnis. Išlaikymo priteisimo momentas**
Išlaikymas priteisiamas nuo teisės reikalauti priteisti išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos.“
3. Suvienodinti teismų praktikoje nustatytą minimalų tėvų teikiamo išlaikymo dydį (1MGL) su Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projekte numatytu valstybės teikiamo išlaikymo dydžiu (1,5 MGL), abiem atvejais paliekant 1,5 MGL.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.-Vilnius, 1992.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas// Valstybės žinios. 1985, Nr.1-1.
6. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
7. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas// Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.
8. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas// Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
9. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas// Valstybės žinios. 1990, Nr. 30-711.
10. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas// Valstybės žinios. 2003, Nr. 73-3352.
11. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas// Valstybės žinios. 1991, Nr. 36-969.
12. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6319 .
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika Nr. 23.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ Teismų praktika Nr. 23.
15. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

NORMINIŲ TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI

16. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279334&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-10-14.
17. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo projektas// http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287903&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-12-15.
18. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymo aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279337; prisijungimo laikas: 2006-10-14.

SPECIALIOJI LITERATŪRA IR PUBLIKACIJOS

19. A. Abramavičius, A. Andriuškevičius, R. Bakševičius ir kt. Namų advokatas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 1022.
20. J. Black, J. Bridge, T. Bond. A Practical approach to Family law. Seventh edition. – Oxford university press, 2004.
21. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas .- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst, 2000. P 967.
22. C. Hamilton, A. Perry. Family law in Europe. – Butterworths Lexis Nexis, 2002.
23. I. Kudinavičiūtė. Civilinio kodekso normų, susijusių su šeimos narių teisių apsauga, įgyvendinimo problemos// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 137-143.
24. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė.- Vilnius: Justitia, 2002.
25. G. Sagatys. Aktualūs vaiko išlaikymo dydžio nustatymo klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 23-33.
26. G. Sagatys. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai// Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 120-126.
27. Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema// Jurisprudencija. 2003. T. 42(34). P. 12-17.
28. Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. - Vilnius: Justitia, 2006. P. 253.
29. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации.- Москва: Издательство Норма, 2004. С. 825.

DAKTARO DISERTACIJOS

30. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro dis.soc. mokslai: teisė (6F)/ LPA.- V., 2004.

TEISMŲ PRAKTIKA

31. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-364/ 2003 *I. Rinkevičienė v D. Rinkevičius*. Bylų kategorija 72.2.
32. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-847/2002 *L.Malikova v S.Vaitiekūnas*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.
33. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-205/2004 *Z.Riliškytė v. J.Kizala*. Bylų kategorija 72.2.
34. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-381/2004 *L. Bradšaujienė v. R.Vaitkevičius*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.
35. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-259/2004 *V. Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 72.2.
36. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-286/2004 *D.Korsakovas v. T. Korsakienė*. Bylų kategorija 72.2.; 84.
37. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-193/2005 *Ž. Kubeckas v. V. Kubecienė*. Bylų kategorija 75.8.; 78.2.1.
38. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-236/2006 *L. S. v. V. S.* Bylų kategorija 78.2.1.; 129.8 (S)
39. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-307/2006 *D. A. v. R. A.* Bylų kategorija 78.2.1.
40. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-80/2003 *A. Grigaliūnas v. M. Grigaliūnienė*. Bylų kategorija 72.2.
41. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-536/2003 *I. Monginaitė v. A. Posiakin*. Bylų kategorija 72.2.
42. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-790/2002 *E. Andriuškienė v. A. Andriuška*. Bylų kategorija 72.2.
43. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-1236/2002 *Z. Buivdienė v. V. Buivydis*. Bylų kategorija 72.2.
44. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-504/2004 *A. Garipovaitė v. S. Kaulinis*. Bylų kategorija 70.4.; 72.2.; 117.
45. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-7-96 *J. Jakimavičienė v. P.Jakimavičius*. Bylų kategorija 72.2.

46. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-30/2005 *V. Astrauskas v. G. Goštautaitė*. Bylų kategorija 77.4.3.; 78.2.1.
47. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-306/2005 *A. Kazlauskas v. I. Kazlauskienė*. Bylų kategorija 78.2.1.
48. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-307/2006 *D. A. v. R. A.* Bylų kategorija 78.2.1.
49. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-464/2005 *A. Dragūnienė v. J. Dragūnas*. Bylų kategorija 78.2.1.
50. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-191/2004 *D. Žemaitienė v. A. Žemaitis..* Bylų kategorija 72.2.
51. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-386/2003 *V. Kuzaviene v. Z. Kuzavas*. Bylų kategorija 69.7; 72.2.
52. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-434/2004 *A. Malinas v. M. Malina*. Bylų kategorija 72.2.
53. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-302/2006 *I. J. v. V. U.* Bylų kategorijos: 30.10; 32.2; 77.3; 77.4.2; 78.2.1 (S).
54. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-173/2004 *I. Mankuvienė v. A. Mankus*. Bylų kategorijos 72.2.; 94.5; 102.
55. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-337/2005 *V. Tertelis v. S. Tertelienė*. Bylų kategorija 78.2.1

INTERNETO SVETAINĖS

56. Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose)// <http://www.teismai.lt/teismai/ataskaitos/2005/civilines.xls>; prisijungimo laikas: 2006-10-12.
57. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso III knygos 3.192-3.196 straipsnių bei 3.199 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo aiškinamasis raštas// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=147784; prisijungimo laikas: 2006-10-20.
58. Pagrindiniai socialiniai rodikliai. Sodra. // http://www.sodra.lt/lt.php/statistiniai_duomenys/pagrindiniai_socialiniai_rodikliai/1530; prisijungimo laikas: 2006-10-22.
59. Statistikos departamentas. Išsituokusios poros pagal turimų vaikų skaičių.// <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1886>; prisijungimo laikas: 2006-10-22.

60. Lietuvos antstolių rūmai// <http://www.alar.lt/index.php?id=0-0-0&naujiena=20&ASAS=7ff3354ddb179d69056a69f27ede8e10>; prisijungimo laikas: 2006-10-28.
61. Didinamas valstybės remiamų pajamų dydis// http://www.lrv.lt/main.php?id=aktualijos_su_video/p.php&n=3851; prisijungimo laikas: 2006-10-28.

SANTRAUKA

Darbo tema – vaiko išlaikymo dydžio ir formos nustatymo problemos.

Vaiko teisė į išlaikymą – neatimama prigimtinė teisė, todėl tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus užtikrinimui turi būti skiriama ypatingai daug dėmesio. Magistro baigiamojo darbo tikslas - analizuojant teisės doktriną, teismų praktiką ir teisės aktus, atskleisti aktualius klausimus, susijusius su vaiko teisės į išlaikymą realizavimo, nustatant tinkamo dydžio ir formos išlaikymą, bei tokio išlaikymo teikimo užtikrinimo problemomis. Autorė nagrinėja vaiko išlaikymo teisinių santykių teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje, Europos Sąjungos valstybėse bei vertina teismų praktikoje kylančias problemas.

Pirmajame darbo skyriuje analizuojama vaiko samprata, vaiko teisės į išlaikymą prasmė bei svarba. Antrajame skyriuje nagrinėjamas išlaikymo dydžio, formos nustatymas, dydžio ir formos pakeitimas: apžvelgiamos dydžio nustatymo sistemos, analizuojami išlaikymo dydį ir formą lemiantys kriterijai, teismų praktikoje suformuluotos taisyklės bei kylančios problemos. Trečiajame skyriuje analizuojama viešo intereso įgyvendinimo svarba vaiko išlaikymo nustatymo procese, valstybės dalyvavimo išlaikant vaikus būdai, numatomo valstybės teikiamo išlaikymo dydis, tvarka, sąlygos.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos: vaiko išlaikymas, vaiko teisės, vaiko poreikiai, tėvų materialinė padėtis, išlaikymo dydis, išlaikymo forma.

SUMMARY

The subject of the study - the problems of establishing size and form of child's maintenance.

A child's right to maintenance is inalienable natural right, so parents's duty to maintain their children must be regarded as very important one. The purpose of this study is to reveal actual problems of implementation of a child's right to maintainance setting the right size and form of maintenance and securing the problems of such a rendering of maintenance through analysing doctrine, rules of interpretation formed by courts and acts of law. Author analyses the regulation of legal relations of the child's maintenance in Republic of Lithuania, states of European Union and qualifies the problems arising in practice of courts.

The first chapter analyses the concetion of the child, the importance of the child's right to maintenance. The second chapter analyses the establishment of size and form of child's maintenance, the replacement of the size and form of maintenance: overlooks the systems of estab-

lishment of size, analyses the criteria determining the size and form of maintenance, rules of interpretation and application formed by courts and arising problems. The third chapter analyses the importance of implementation of public interest in the process of establishing the child's maintenance, the role of the state establishing the maintenance, the size of the maintenance which is provided by the state, order and conditions.

The main conceptions of the study – maintenance of the child, the rights of the child, the needs of the child, material circumstances of parents, size of the maintenance, form of maintenance.